

Kroniek

- maart 2014
- jaargang 23 - nummer 51
- losse nummers € 5,50

Tijdschrift Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe

Johann Diederich Brijan

*De bouw van de Sint Gerardus Majellakerk
te Barger-Oosterveld*

'Een ontzaggelijke vuurzee...' en een nieuwe school

<i>Piet Naber</i>	Redactioneel	1
Bijdragen		
<i>S.W.F. Rosenbaum</i>	Aanvulling op de 'De (Tram)splitting'	9
<i>Verslag werkbijeen-</i>		
<i>komst Erfgoednetwerk</i>	'De parels van Emmen'	18
<i>Stichting Over-en-Weer</i>	Excusie Joods Amsterdam	29
<i>Sis Hoek-Beugeling</i>	138 Struikelsteentjes en een boek	30
<i>Harm Joling e.a.</i>	Van Grote Kerk naar Grote Markt	32
Artikelen		
<i>Gerben Dijkstra en</i>		
<i>Henk Vos</i>	Johann Diederich Brijan	2
<i>Johny Ameln en</i>	De bouw van de Sint Gerardus Majellakerk	
<i>Cor Siekman</i>	te Barger-Oosterveld	10
<i>Piet Naber</i>	'Een ontzagelijke vuurzee...' en een nieuwe school	20
Bestuur		
<i>Bestuur</i>	Mededelingen en activiteiten	33

Website: Website-adres van Historisch Emmen: www.historisch-emmen.nl

P. Albers, Stërrenkamp 12, 7811 HB Emmen, 0591-610836.
M.A. Bulte, Agaatdreef 30, 7827 AE Emmen, 0591-630030.
P. Naber, redactiesecretariaat, Sierduif 32, 7827 NJ Emmen, 0591-633942.
M. Nicolai, Houtweg 180, 7823 PK Emmen, 06-25555188.
Gelieve kopij te zenden aan:
p/a P. Naber, redactiesecretariaat, Sierduif 32, 7827 NJ Emmen: p.a.naber@home.nl.

P.M. Kraan, voorzitter, De Hietbrink 46, 7824 XT Emmen, 0591-622306,
P.Kraan@emmen.nl.
H. Jeurink, secretaris, Laan van het Kwekebos 229, 7823 KE Emmen,
0591-626728, henk.jeurink@online.nl.
A.H.J. Reuvekamp, penningmeester, Achter de Smidse 1, 7812 AR Emmen,
0591-633858, ton.reuvekamp@home.nl.
M. Nicolai, public relations, Houtweg 180, 7823 PK Emmen, 06-25555188.
H.J. Joling, De Klepel 458, 7811 KR Emmen, 0591-658384.
G.M. Leveling-Kortstee, Meerstraat 18, 7815 XG Emmen, 0591-647466.

Lid worden van de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe?

Het lidmaatschap bedraagt € 18,00 en voor huisgenoten € 5,00 extra.
Geef uw naam, adres, postcode en woonplaats en telefoonnummer per post
of per e-mail op bij: H. Jeurink, secretaris, Laan van het Kwekebos 229, 7823
KE Emmen, 0591-626728, henk.jeurink@online.nl

ISSN-nummer *Kroniek*: 1878-7894

Redactioneel

Met deze *Kroniek* staan we al weer aan het begin van een nieuwe jaargang, de 23ste . En waar beginnen we dit jaar mee?

In het septembernummer van vorig jaar stond een artikel, geschreven door Gerben Dijkstra en Henk Vos, getiteld 'Vijf Emmer gijzelaars'. In dit artikel werd er al op gewezen dat in een volgend nummer aandacht zou worden besteed aan het neerschieten van Kobus van Ommen en de mogelijke daders hiervan: Johann Diederich Brijan, Sandmann en Krüger, deze laatste was een gedeserteerde Duitse militair. Daarover gaat het eerste artikel in deze *Kroniek*. Let op de oproep in dit stuk.

In het vorige nummer stond een stukje van Gerard Steenhuis over de Splitting van Klazienaveen-Noord naar Barger-Oosterveld, met daarbij een schilderij van de Veenkerk en het 'Splittinglied'. Daarop ontving de redactie een brief van Frits Rosenbaum uit Exloo met enige aanvullingen en die wilden we de lezer niet onthouden.

Dan een artikel over de bouw van de meer dan honderdjarige Sint Gerardus Majellakerk in Barger-Oosterveld, geschreven door Johnny Ameln en Cor Siekman. Destijds werd deze kerk, nu een Rijksmonument, gebouwd op een grote open heidevlakte aan de rand van het veen. Een grote rol speelden daarbij pastoor Weninck van Barger-Compascuum en pastoor Vinke van Munsterscheveld.

Op 18 januari jl. organiseerde het Erfgoednetwerk Emmen een werkbijeenkomst voor de erfgoedinstellingen (allerlei organisaties die actief zijn op het gebied van de geschiedenis) in de gemeente Emmen. Doel van die bijeenkomst was het Visiedocument van de werkgroep te bespreken en vooral hoe meer samenwerking te realiseren is. In een artikel kunt u iets lezen over dat Visiedocument en over de bijeenkomst zelf.

Dan een artikel, geschreven door ondergetekende, over een grote brand, die Emmen trof in de vorige eeuw en die één van de mooiste panden in het dorp vrijwel geheel verwoestte: de brand in de oude Ambachtsschool in de nacht van 16 op 17 juni 1932. Men zat niet bij de pakken neer en anderhalf jaar later stond er een nieuw gebouw.

Verder een uitnodiging voor deelname aan een excursie naar Joods Amsterdam en een voorbeschouwing over het boek *Hun namen worden niet vergeten*, geschreven door Marcel Bulte. Het boek zal in dit voorjaar verschijnen en tijdens het symposium op 22 maart 2014, georganiseerd door het Comité Stolpersteine, zal er aandacht aan worden besteed. Tot slot de aankondiging van de excursie 'Van Grote Kerk naar Grote Markt' op 10 en 17 mei 2014.

Veel genoeg bij het lezen.

Johann Diederich Brijan

In de *Kroniek* van september 2013 was een artikel opgenomen over vijf Emmenaren die na het neerschieten van de NSB'er Kobus van Ommen uit Klazienaveen door NSB'ers uit de gemeente Emmen waren opgepakt en bij de SD in Assen waren afgeleverd.¹ In dit artikel wordt aandacht besteed aan het neerschieten van Kobus van Ommen en de mogelijke daders hiervan: Johann (Jan) Diederich Brijan, Sandmann en Krüger, een gedeserteerde Duitse militair.

Johann (Jan) Diederich Brijan

Jan Brijan was op 20 juli 1918 te Barger-Compascuum geboren. Zijn ouders waren veenarbeider Willem August Albert Brijan en Trientje Smit die sinds 1 oktober 1938 aan de Limietweg 111 woonden.

Op 26 maart 1940 huwde hij met Harmina Karst, geboren op 2 juli 1919 te Emmen, dochter van Roelof Karst en Derkien Middel.

Op 28 april 1941 gaf Jan Brijan het overlijden van een op 27 april 1941 levenloos geboren kind aan. Op 27 maart 1942 werd Willem August Albert en op 23 juli 1944 Roelof Jan Diederich geboren.

Het gezin van Jan Brijan woonde vanaf 4 februari 1942 in Emmen aan de Wolfsbergenweg 29.

Willem August Brijan woonde met zijn gezin aan de Limietweg op de grens met Duitsland. Het was de laatste weg vóór de grens met Duitsland: de afstand tot de grens is 800 m en de afstand tot de parallelweg er voor is ook 800 m. In de oorlogsjaren lag het veen dicht achter de huizen en onderduikers werden verstopt in turfbulten achter de huizen. Zo verbleef de jood Alfred van Dien uit Emmen hier zes weken tot eind september 1942.²

Soldaat

Evenals zijn vader werkte Jan Brijan in het veen. Op 5 april 1938 werd hij voor zijn nummer in dienst bij het 5e Regiment Infanterie

De woning van de familie Brijan aan de Limietweg te Barger-Compascuum (uit: Van de Stobbe en de bossen, Herinneringscentrum Kamp Westerbork 2004, blz. 22)

opgeroepen. Hij werd op 17 september 1938 tot korporaal bevorderd en met groot verlof naar huis gestuurd.³

Op 25 augustus 1939 moest hij in het kader van de mobilisatie weer opkomen. Hij werd motorordonnans en was ingedeeld bij het 19e Regiment Artillerie. Terwijl Jan op 15 november 1939 met zijn motor onderweg was van Montfoort naar Utrecht, kreeg hij een ongeluk en liep ernstig letsel op aan hoofd en handen. Hoewel hij nog niet volledig was hersteld, werd hij op 8 januari 1940 bij de artillerieschool gedetacheerd en bij het 3e Bataljon 28e Regiment Infanterie ingedeeld.

Op eigen verzoek ging hij met zijn dienstkamergenoten mee naar de verdedigingslinie bij de Grebbeberg, waar hij op de dag van de Duitse inval, 10 mei 1940, tot wachtmeester werd bevorderd. De slag op de Grebbeberg heeft Jan zonder noemenswaardige verwondingen overleefd.

Verzet

Na de capitulatie werd hij bij de Kaderschool Laren opgenomen, waar hij, terwijl hij nog steeds niet volledig was hersteld van zijn motorongeluk, op 15 juli 1940 met groot verlof naar huis werd gestuurd. Thuis zei hij dat voor hem de oorlog nog lang niet was afgelopen. Jan Brijan was fel anti-Duits en anti-NSB. Zo fel zelfs dat hij regelmatig moest worden afgeremd om ongelukken te voorkomen.

Op 10 februari 1942 werd Jan in de gemeente Emmen als controleur bij de Controledienst Luistervergunning PTT aangesteld. In deze functie heeft hij velen geholpen hun radiotoestel te verbergen. Zijn eigen radio had hij ook niet ingeleverd, met het gevolg dat een behoorlijk aantal mensen regelmatig bij hem thuis kwam om naar de BBC en Radio Oranje te luisteren. Toen Radio Oranje steeds feller de verzetsgedachte propageerde en iedereen tot verzet aanspoorde, zelfs meedeelde dat men voorzichtig moest zijn met zijn oordeel over NSB'ers, omdat zich daaronder ook 'goede' Nederlanders bevonden, was Jan er na rijp beraad toe overgegaan om zich, samen met één van zijn vrienden, een zekere Sandmann, als lid van de NSB te laten inschrijven. Niet om de NSB te dienen,

*Militair
Jan Brijan*

maar om op die wijze het verzet te steunen. Zo hadden ze in ieder geval meer bewegingsvrijheid. Ze zijn beslist geen enthousiaste NSB'ers geweest, hetgeen blijkt uit het feit dat ze nooit een vergadering hebben bijgewoond en waarschijnlijk alleen bij inschrijving contributie hebben betaald.

Jan en zijn vriend wilden geen opdrachten van de NSB uitvoeren. Dit wekte argwaan bij de landwacht, die hen vervolgens probeerde bij de Organisation Todt (OT)⁴ in te schakelen. Dit moet na februari 1944 zijn geweest, toen de OT in deze streken actief werd. Jongens en mannen die maar enigszins in het bedrijf konden worden gemist of niets te doen hadden, werden opgeroepen. Zij moesten vooral werkzaamheden verrichten aan militaire werken, bijvoorbeeld de aanleg en herstelwerkzaamheden aan het vliegveld bij Havelte.

Toen Jan een oproep voor de OT kreeg, dook hij samen met zijn verzetsvriend onder. Eerder hadden ze al een schuilhut in het bos gebouwd⁵, waar regelmatig onderduikers verbleven en waar ze zich nu zelf konden schuilhouden. Er verbleef ook een gedeserteerde Duitse soldaat, Krüger, die bij Arnhem had gevochten en die onderdak kreeg in ruil voor zijn wapens en munitie.

Van een bevriende politiemann, wiens naam niet bekend is, kreeg Jan een uniform te leen. In

politie-uniform en gewapend met een zwaar pistool bracht hij regelmatig onderduikers weg of haalde nieuwe op. Ook werd eens een kist met wapens en munitie van een langsrijdende Duitse spoorwagon buitgemaakt.⁶

Kobus van Ommen

In de nacht van 4 op 5 oktober 1944 was Brijan met Sandmann op pad om ergens handgranaten op te halen. Zij werden onderweg, op de Angelsloërdijk⁷, aangehouden door twee landwachters, een zekere Oosting en Kobus van Ommen, die van een vergadering van de NSB in Emmen naar hun woonplaats Klazienaveen onderweg waren. De beide NSB'ers kenden de ondergedoken 'oud-NSB'ers' persoonlijk. Ongetwijfeld wilden zij Brijan en Sandmann arresteren. Er ontstond dan ook een kort vuurgevecht, waarbij Jan onder in zijn arm werd geraakt, maar hij of Sandmann beschikte over een parabellum⁸, waarmee één van hen een vuurstoot

gaf: landwachter Kobus van Ommen zakte levenloos in elkaar.⁹

De onverwachte ontmoeting liep tragisch af. Van Ommen overleed en Oosting vluchtte. Ook de gewonde Brijan en Sandmann keerden terug naar hun schuilhut in de bossen bij Emmen.

Jacobus Lubbertus van Ommen

Jacobus Lubbertus van Ommen, geboren te Erica op 2 januari 1890; overleden op 4 oktober 1944 te Klazienaveen. Hij was een zoon van arbeider Wilhelmus van Ommen en Maria van Os.

De rooms-katholieke Van Ommen woonde in 1944 te Klazienaveen, Dordschedijk 333. Hij was op 12 november 1914 te Emmen gehuwd met Maria Elisabeth Ignatia Wesseling.¹⁰ Zij hadden zeven kinderen. Vier van hun kinderen overleden voor hun eerste levensjaar.

Van Ommen was controleur rijkskolenbureau/winkelier/vervener. Hij was lid van de NSB en was voor deze Beweging lid van de Provinciale Staten van Drenthe. Hij zou ook een persoonlijke vriend van Anton Musert zijn geweest. In de oorlogsjaren was hij landwachter. Van Ommen stond bij de illegaliteit in een kwaad daglicht vanwege zijn samenwerking met de bezetter.

Na zijn overlijden werd Van Ommen op de rooms-katholieke begraafplaats van Klazienaveen begraven.

Na de aanslag

In het septembernummer¹¹ schreven we dat het politieonderzoek naar de daders niets had opgeleverd en dat de SD in Assen geen tijd had genomen om een plaatselijk onderzoek in te stellen. De belangrijkste reden hiervoor was dat er door de plaatselijke politiemannen en NSB'ers geen namen van mogelijke daders konden worden genoemd. Men ging over tot het gevangennemen van vijf gijzelaars die voorbestemd waren om

GEMEENTE EMMEN

AFDELING
No. 113
Onderaans.
Begraven van lijken.
KLAZIENAVEEN

Klass.
No. -1776

7. OCT. 1944

EMMEN, den 7 October 1944.

Ik deel U mede dat het bevel van den Beauftragte des Reichskommissars in de Provincie Drenthe luidt als volgt:

Op Maandag a.s. 9 October des morgens 8½ uur moet door Uw zorg gegraven zijn een graf op de R.K. begraafplaats te Klazienaveen, naast het graf van Maria E.I. van Ommen-Wesseling, waarin begraven moet worden het lijk van haar man "van Ommen".

De Burgemeester,

AAN

den Heer Voorzitter *Wesseling*
R.K. Kerkbestuur
te
KLazienaveen.

De 'begrafenisopdracht', gegeven door burgemeester Best (Gemeentearchief Emmen)

Rechts: Vanaf de spoorlijn: de Angelsloërdijk (Foto S. Hoek-Beugeling).

Onder: Kaartfragment met de Angelsloërdijk in 1944 (Kaart: A.F. Dekker)

te worden afgevoerd naar een concentratiekamp of te worden geëxecuteerd. Twee Haagse politiemannen in dienst van de SD, Hendrik Tijme Santing en Jan Viëtor, die begin oktober 1944 in Assen waren gedetacheerd, namen toen het onderzoek op zich.

Ondanks nijver speurwerk door Santing en Viëtor, tot in Duitsland toe, lukte het hen niet de mogelijke daders te arresteren. Wel kwamen zij erachter dat bij het vuurgevecht twee 'NSB'ers', Brijan en Sandmann, en een gedeserteerde Duitse militair betrokken waren geweest. Zij konden de mannen niet vinden en keerden terug naar Assen om daar hun bevindingen te rapporteren.

Dan, omstreeks 23 november 1944, meldde zich een zekere Krüger bij het bureau van de Landwacht te Emmen. Hij verzocht om assistentie, welke hij nodig achtte om zijn aan een zekere Brijan geleend dienstpistool wederom in zijn bezit te krijgen. De plaatselijke commandant van de landwacht legde meteen een verband tussen Krügers verzoek en het neerschieten van Van Ommen. Tijdens een daaropvolgend verhoor vertelde Krüger, waar Brijan woonde en dat hij thuis was. Daarop werd Brijan in zijn woning aan de Wolfsbergenweg 26 gearresteerd. Tijdens deze arrestatie zou Brijan een vluchtpoging heb-

ben ondernomen, waarbij een landwachter hem in zijn been had geschoten.¹² Volgens een andere lezing zou Brijan bij zijn vluchtpoging zijn been op twee plaatsen hebben gebroken.¹³

De landwachtcommandant gaf zijn arrestaties meteen door aan SD'er Santing te Assen, waarna deze in het Landwachthuis de beide mannen verhoorde. Tijdens het verhoor kwam hij tot de conclusie dat beide mannen bij het neerschieten van Van Ommen betrokken waren geweest, maar dat een zekere Sandmann de man was geweest die de dodelijke schoten had afgevuurd. Sandmann kon niet worden gepakt, omdat hij zich steeds van het ene naar het andere dorp

De rechter woning van de dubbele woning had in de oorlogsjaren het adres Wolfsbergenweg 26 (Foto anno 2014)

Het pand in de Hoofdstraat, waarin de Landwacht was gehuisvest. Tot de oorlogsjaren woonde hier notaris Henk Steenbergen. In 1964 werd het pand afgebroken en kwam er het winkelpand Popshop, anno 2014 kledingzaak Kooistra.

verplaatste en zich bij derden schuilhield.¹⁴ Huisarts Van der Meulen uit Emmen werd eveneens naar het Landwachthuis in Emmen geroepen en trof Jan Brijan daar zwaar mishandeld aan. Terwijl de dokter Jans been verzorgde, ging het verhoor gewoon door; Jan liet echter niets los. Hierna werden Jan Brijan en Van der Meulen naar het Huis van Bewaring in Assen overgebracht, waar de huisarts na enkele dagen werd vrijgelaten.

In Assen kwam Jan Brijan onder behandeling van gevangenisarts Nienhuis, die nog geprobeerd heeft hem in het ziekenhuis te laten opnemen. Dit stonden de Duitsers niet toe, omdat Jan voor hen te gevaarlijk was en gemakkelijk uit het ziekenhuis zou kunnen vluchten.¹⁵

Woeste Hoeve

De gevangenis aan de Brink in Assen zat eind november vol, voornamelijk met politieke gevangenen. In december 1944 deed de ondergrondse een geslaagde overval op deze gevangenis, waarbij 29 illegale werkers werden bevrijd. Brijan werd niet bevrijd.

Na deze overval waren de Hollandse bewakers vervangen door Duitsers en de lege plaatsen in de cellen werden ingenomen door nieuwe gevangenen.

Laat in de avond van 7 maart 1945 werden, met veel geschreeuw, 29 mensen uit hun cellen gehaald; dit aantal kan iets te maken hebben gehad met bovengenoemde actie van december 1944. Jan Brijan was één van de 29 mannen.

Willem Hadders uit Emmen, die met zijn broers Jan en Hendrik in de gevangenis in Assen ver-

bleef, vertelde erover: "Bij het samenstellen van de transporten wist je dan al gauw of het een licht of zwaar transport betrof. Toen, met veel geschreeuw en lawaai, de mensen uit hun cel gehaald werden in de nacht van 7 op 8 maart was al gauw duidelijk dat dit een zeer zwaar transport betrof. Er heerste een nerveuze stemming en tussen het geschreeuw door een angstig afwachten wie de volgende zou zijn. Het was een nacht die ik m'n leven lang niet zal vergeten." Om half twaalf 's avonds vertrokken de 29 politieke gevangenen in vrachtwagens. Ze kregen allen een pakje brood mee en er werd hun verteld dat ze naar Duitsland zouden gaan om te werken.¹⁶

Wat de mannen niet wisten, was dat zij naar de Woeste Hoeve bij Apeldoorn werden vervoerd, naar de plaats waar in de nacht van 6 op 7 maart 1945 per ongeluk een aanslag op de hoogste Duitse politie-generaal in Nederland, Hans Albin Rauter, was gepleegd.

Als represaillemaatregel voor deze mislukte aanslag werden 263 mensen door de Duitsers gefusilleerd. De meesten, 117 gevangenen, bij de Woeste Hoeve op 8 maart 1945. Eén van hen was Jan Brijan uit Barger-Compascuum.

Na de oorlog

Na de oorlog is Jans NSB-lidmaatschap een probleem geweest in verband met het pensioen voor zijn vrouw, maar op een gegeven moment is dit probleem opgelost en werd hij als politiek zuiver gezien.

Na de bevrijding ging de broer van Jan Brijan, Willem Brijan, naar Woeste Hoeve om het

*Grafsteen van Johann Diederich Brijan
op de Algemene Begraafplaats in
Emmer-Compascuum*

lichaam van zijn vermoorde broer op te halen. Hij moest het lichaam van zijn broer uit het massagraf opgraven en identificeren. Een verschrikkelijke ervaring die hij zijn hele leven bij zich heeft gedragen.¹⁷

Op 11 mei 1945 werd Jan Brijan op de Algemene Begraafplaats in Emmer-Compascuum herbegraven en op 10 augustus 1993 werd hij op het Nederlands Ereveld te Loenen herbegraven.¹⁸ De politie in de gemeente Emmen leidde na de bevrijding een onderzoek tegen de voor zijn NSB-lidmaatschap gearresteerde Sandmann.¹⁹ De bevindingen van dit onderzoek en hoe het met Sandmann verder is gegaan, zijn ons niet bekend.

Literatuur en archieven

In *Emmen in Bezettingstijd* worden slechts enkele regels over de liquidatie van Van Ommen en de gevolgen hiervan geschreven. Jack Kooistra komt in *Recht op wraak* tot wat meer tekst, maar heeft hiervoor geen (uitgebreid) archiefonderzoek gedaan, waardoor het een zeer oppervlakkig stukje tekst blijft.

Henk Berends, auteur van *Woeste Hoeve*, 8 maart 1945 geeft een uitvoeriger beschrijving over Johann Brijan. Berends heeft de tekst samengesteld aan de hand van mededelingen van familieleden/bekenden van Brijan. Hij heeft geen archiefonderzoek gedaan.

In het Nationaal Archief bevinden zich de dossiers van de Bijzondere Rechtspleging. In twee persoonsdossiers vonden wij meer informatie over het neerschieten van Kobus van Ommen en de gevolgen hiervan. Het zijn de dossiers van de eerder genoemde Hendrik Tijme Santing en Jan Viëtor die vanaf september 1944 bij de SD in Assen waren gedetacheerd.

In de literatuur wordt Brijan als de dader van het neerschieten van Van Ommen vermeld; uit archiefonderzoek blijkt dat dit mag worden betwijfeld. Groenhuis beschreef in *Emmen in bezettingstijd* het voorval in enkele regels en schreef dat Van

Ommen door een 'kameraad' was omgebracht. Hij had geen onderzoek naar de gebeurtenis op de Angelsloërdijk gedaan. Na de oorlog verklaarde Sietse van der Hoek dat er een persoonlijke vete was tussen Van Ommen en Brijan/Sandmann, zonder hier meer over te vertellen.²⁰ In de gevonden archiefstukken is hiervoor geen enkele aanwijzing gevonden.

Harmina Brijan-Karst

Op 26 september 1946 ging weduwe Harmina Brijan-Karst bij haar vader, Roelof Karst, aan het Verlengde Oosterdiep 102 te Barger-Compascuum wonen. Op 31^e mei 1947 verhuisde zij naar Emmer-Compascuum, waar zij aan de Westelijke Doorsnee NZ 123 ging wonen. Op 31 oktober 1947 verhuisde zij naar Havelte.

Gedenkteken Woeste Hoeve

Noten

- 1 Dijkstra, Gerben en Henk Vos, 'Vijf Emmer gijzelaars (1944)', in: *Kroniek*, jaargang 22, nummer 49, september 2013, blz. 19-26.
- 2 Ab van Dien, *De Opgejaagden*, Valthe 2012, blz. 120.
- 3 Volgens zijn persoonskaart woonde hij van 14 mei 1936 tot 14 september 1936 in Haarlem.
- 4 De Organisation Todt (OT) was een Duitse bouwmaatschappij tijdens het bestaan van nazi-Duitsland, genoemd naar de oprichter Fritz Todt. De organisatie werd in 1938 opgericht. In 1945, toen het Derde Rijk was gevallen, werd de organisatie opgeheven.
Organisation Todt was een Duitse overheidsorganisatie en aanvankelijk onderdeel van het Duitse Ministerie voor Bewapening en Munitie. Na het uitbreken van de oorlog kreeg de organisatie steeds meer bevoegdheden. In het kader van 'Bouwen aan een nieuw Duitsland' gaf ze leiding aan de bouw van de Atlantikwall. Op vrijwillige basis en in het kader van de Arbeitseinsatz werden arbeiders aan het werk gezet. Ze bouwden onder andere bunkers, kustversterkingen en wegen. Mannen uit Zuidoost-Drenthe werden bijvoorbeeld bij de aanleg van het vliegveld Havelte ingezet.
- 5 De plaats van deze schuilhut is niet bekend, maar zal vermoedelijk in het Valtherbos of in de Emmer Dennen zijn geweest.
- 6 Berends, H., Woeste Hoeve, 8 maart 1945, *Kampen* 1995, blz. 85-87.
- 7 Groenhuis, dr. G., Emmen in bezettingstijd. Een grensgemeente kort voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog, *Emmen* 1990. Groenhuis beschrijft de schietpartij in enkele regels, waarin hij zegt dat Van Ommen door een 'kameraad' is neergeschoten. Hij heeft geen onderzoek naar het voorval gedaan.
- 8 De naam Parabellum wordt vaak gebruikt om een bepaald kaliber patroonmunitie voor pistolen en pistoolmitrailleurs aan te duiden: 9 mm Parabellum of kortweg 9 mm Para. Dit kaliber staat ook bekend

als 9 mm Luger, 9x19 mm of 9 mm x 19. Deze patroon werd in 1902 door de Deutsche Waffen- und Munitionsfabriken (DWM) in Karlsruhe ontwikkeld en het Luger-pistool was in 1904 het eerste semi-automatische pistool dat voor patronen van dit kaliber was ingericht. Tot vandaag is de patroon 9 mm Parabellum de meest gebruikte voor pistolen.

- 9 Berends, Woeste Hoeve, blz. 85-87.
- 10 Maria Elisabeth Ignatia Wesseling, geboren op 1 februari 1888 te Nieuw-Amsterdam, dochter van arbeider Hermannes Franciscus Wesseling en Anna Tecla Peters. Zij overleed op 30 september 1943.
- 11 Dijkstra, 'Vijf Emmer'.
- 12 Nationaal Archief (NA), dossier Santing, verklaring politiemann Sietse van der Hoek.
- 13 Berends, H., Woeste Hoeve, blz. 87. Berends schrijft verder, dat een paar dagen voor 23 november 1944 de ondergedoken Duitse soldaat, Krüger, zich op straat vertoonde. Hij werd door de Feldgendarmarie aangehouden en overgebracht naar Assen, waar hij tijdens het verhoor alles vertelde over zijn schuilplaats, de wapens, enz. Hierop zou Brijan zijn gearresteerd.
- 14 NA, dossier Santing, verklaring Santing.
- 15 Berends, H., Woeste Hoeve, blz. 87.
- 16 Ibidem, blz. 18-19.
- 17 Informatie van zijn zoon Johan Diederich Frans Bryan uit Barger-Compascuum.
- 18 Berends, H., Woeste Hoeve, blz. 87.
- 19 NA, dossier Santing. Mededeling van politiemann Sietse van der Hoek.
- 20 Ibidem.

De auteurs van dit artikel willen graag in contact komen met personen die meer kunnen vertellen over Johann Diederich Brijan, Sandmann en Kobus van Ommen: gjdijkstra@uitgeverijdrenthe.nl of 0593-541848/06-50805953.

Aanvulling op 'De (Tram)splitting'

In de laatste Kroniek stond een artikel van Gerard Steenhuis over de Splitting van Klazienaveen-Noord naar Barger-Oosterveld. Daarbij was een schilderij afgebeeld van de Veenkerk en stond het Splittinglied afgedrukt.

Hierover ontvingen we een reactie (aanvulling) van Frits Rosenbaum uit Exloo. Hij schreef: 'Met genoegen lees ik iedere keer weer uw *Kroniek* over de geschiedenis van Zuidoost-Drenthe. Omdat ik jarenlang werkzaam ben geweest aan de Veenkerk in Klazienaveen-Noord deed de bijdrage van Gerard Steenhuis over de Tram-splitting mij wel wat. Temeer ook omdat foto's en woorden mij aan een mooie tijd deden terugdenken. Graag wil ik een kleine aanvulling geven betreffende de afbeelding van de Veenkerk en de woorden bij het Splittinglied.

De afbeelding van de Veenkerk

In het bijschrift van de afbeelding staat dat het schilderij door Jan de Weerd is gemaakt. Het originele schilderij, waarvan een foto bij het artikel werd gepubliceerd, is in 1944 bij het 40-jarig jubileum van Willem de Weerd, hem, door zijn kinderen aangeboden. Het schilderij is geschilderd door de Groninger Ploegschilder Ad Petersen. In opdracht dus. Na het overlijden van De Weerd in januari 1946, kwam het terecht bij Jan de Weerd en zijn vrouw Greet Cadée. Na de dood van Jan de Weerd ging het schilderij naar Willy Prakken-De Weerd in Delden, waar het, volgens mij, nog steeds hangt. Ad Petersen heeft het geschilderd, aldus Jan de Weerd indertijd, vanaf de Splitting, ongeveer vanaf de plek waar nu nog een woning staat, waar vroeger de veenbaas woonde. Toen echter vanaf het bovenveen.

Het Splittinglied

In een brief van 26 februari 1947 schrijft G. de Weerd-Cadée, echtgenote van Jan de Weerd, in een brief aan de gemeente Emmen, dat zij gehoord heeft 'dat de Splitting een straat werd'. Zij vraagt in die brief of de gemeente wil overwegen de weg, W. de Weerdweg, te noemen. Ook vermeldt zij, dat haar schoonvader ongeveer vijf jaar geleden, dat moet dan in 1942 zijn geweest, 'een gedicht maakte op de Tram-splitting. De 'dichter' is dus Willem de Weerd en het zijn niet 'de mensen' die een liedje op de Tramsplitting hebben gemaakt. Hooguit de melodie.

Hopelijk vatten u en de schrijver mijn aanvullingen niet op als kritiek, maar als een positieve bijdrage aan uw blad dat ik als historisch geïnteresseerd lezer met name voor de streek 'daar achter Emmen', zo graag lees.

Met vriendelijke groet
S.F.W. Rosenbaum'

De redactie is bijzonder in haar schik met deze brief en vat deze zeker niet op als kritiek. Uiteraard hebben we de brief ook ter kennis gegeven aan Gerard Steenhuis en hij vond deze een goede aanvulling op zijn artikel. Gerard opperde het idee om dit kunstwerk samen met andere lokale schilderijen eens ten toon te stellen in de kerk van Klazienaveen-Noord. Van het naburige Emmer-Erfscheidenveen zijn dergelijke schilderijen bekend.

De bouw van de Sint Gerardus Majella kerk te Barger-Oosterveld

De rooms katholieke Sint Gerardus Majella kerk ligt in Barger-Oosterveld. Deze werd meer dan 100 jaar geleden gebouwd op een grote open heidevlakte, grenzend aan het veen. Barger-Oosterveld had toen nog geen dorpskern. De meeste bewoners woonden verspreid op het zand langs het veen. Na de oprichting van de kerk begon het dorp Barger-Oosterveld zich voorspoedig te ontwikkelen.

In den beginne

Barger-Oosterveld ligt op een oostelijke uitloper van de Hondsrug, die uitmondt in het grote Bourtangero moeras. Tot halverwege de 19de eeuw was dit deel van Drenthe een onafzienbare heidevlakte, waar slechts een paar wegen doorheen liepen. De Barger boeren noemden dat het 'Oosterveld' en op allerlei manieren maakten ze er gebruik van. Ze hielden er bijen, schapen en groeven er turf voor eigen gebruik.¹ Hier lagen ook veel veldkeien, die tijdens de ijstijd vanuit Scandinavië waren aangevoerd. Eeuwenlang vormden ze een plaag voor de boeren bij hun werkzaamheden op het veld. In het begin van de 19de eeuw bedacht men echter dat je ze heel goed kon gebruiken voor het verstevigen van zeedijken en voor de aanleg van verharde wegen in en rondom de Drentse dorpen. Het zoeken

en uitgraven ervan leverde veel arbeiders een mooie bijverdienste op.²

De eerste Barger-Oostervelders

Rond 1860 kwamen in het veengebied van Zuidoost-Drenthe nieuwe bewoners. Ze vestigden zich onder andere in de dorpen Munsterscheveld, Barger-Compascuum en Zwartemeer. Het waren vooral Duitse katholieke boeren uit het Emsland vlak over de grens. Hier in Drenthe waren nog onaangetaaste veengebieden die geschikt waren voor de verbouw van boekweit. In 1866 werd het koninkrijk Hannover, waar het Emsland toe behoorde, geannexeerd door het protestante koninkrijk Pruisen, en dat gaf veel katholieke jongemannen een extra impuls hun heil elders te zoeken. Door zich vlak over de grens te vestigen omzeilden ze de driejarige

Dominee De Weerd

Dominee De Weerd beschrijft in zijn boek *De domeneer van turfland* uit 1923 de ontwikkeling van Barger-Oosterveld.

De bewoners van Barger-Oosterveld zijn *'een hardwerkend volkje die voortvarend te werk gaan met het ontginnen van de woeste grond'*. Verderop in het boek schreef hij: *'Na de vacante was mijn eerste werk, de menschen te bezoeken, met het oog op de a.s. winterwerkzaamheden. Toen ook maakte ik kennis met de, reeds genoemde, heidebewoners van het Barger-Oosterveld, die mij met 'heer pastoor' aanspraken, in navolging van hun Roomsche medebewoners. De laatsten hadden daar ook toen nog geen kerk. Nu, na tien jaren [circa 1914 noot schrijver], staan op dat veld een mooie Roomsche Katholieke kerk en pastorie, een school, boerenhuizen en eenige winkels, terwijl heele vlakten nu bedekt zijn met 'golvend' graan.'*

dienstplicht. Door de opkomst van de vervening rond 1870 werd het steeds moeilijker op het veen landbouw te bedrijven. Veel gezinnen (de meeste uit Barger-Compascuum) verhuisden naar het droge zand van het 'Oosterveld'³, waar de ondergrond harder was. Er werd een eenvoudig huis gebouwd en men hield wat vee. Ook konden ze op de overgang van zand naar veen naast boekweit andere producten verbouwen, zoals rogge en aardappelen. Het dorpje dat op het 'Oosterveld' van de Barger boeren ontstond, kreeg rond 1880 de naam Barger-Oosterveld. Het grensde ten oosten aan het Smeulveen en het Emmerveen.⁴

Er moet een kerk komen

Voor de kerkgang waren de katholieke bewoners aangewezen op Erica, waar in 1866 een noodkerkje werd opgericht. Het was voor hen een enorme inspanning om deze kerk te bezoeken. Er waren geen goede wegen en men verplaatste zich te voet. Voor een kerkbezoek was men bijna een hele dag kwijt. In 1873 werd in Barger-Compascuum een eenvoudig kerkje opgericht. De katholieken van Barger-Oosterveld, Angelslo en Den Oever vielen vanaf dat moment onder de parochie van Barger-Compascuum. Die van het Emmerveen behoorden tot de kerk van Munsterscheveld, opgericht in 1889 als een hulpkerkje van Ter Apel. De beide kerken konden bereikt worden over de moerassige veenvlakten en het riviertje 'De Runde'. Weliswaar was de afstand korter dan naar Erica, maar de route was zwaar en kostte veel tijd. Goede bruggen of wegen waren er niet in het veen.⁵ In de zomer was 'De Runde' een onschuldig stroompje dat gemakkelijk te passeren was, echter in de natte wintermaanden kon dit wel enkele honderden meters breed worden.⁶ Het was niet verwonderlijk dat men niet in staat was elke zondag de heilige mis

bij te wonen. Velen raakten langzamerhand hun interesse in het geloof en godsdienst kwijt. Er was behoefte bij de katholieke bewoners voor de oprichting van een eigen kerk. De eerste pogingen bestonden uit een paar brieven aan de bisschop van Utrecht. Latere pogingen volgden in 1892 en 1897. De bisschop was op bezoek in Barger-Compascuum om het vormsel toe te dienen. Een aantal katholieken uit Barger-Oosterveld ging hiernaar toe. Zij bepleitten in een onderhoud met de bisschop de oprichting van een eigen kerk. Al deze pogingen leverden uiteindelijk niets op. Volgens de bisschop waren er te weinig katholieken en er waren ook grote financiële bezwaren. De jaren verstreken en in 1904 werd er in Klazienaveen een parochiekerk opgericht. De afstand naar Klazienaveen was nog wel groot, maar de weg er naar toe kon men meestal droogvoets afleggen. Velen in Barger-Oosterveld meenden dat men hierdoor nu geen eigen kerk zou krijgen. Wat men toen niet wist, was dat er spoedig steun kwam uit een onverwachte hoek.

De bouwpastoors

Het begon in 1902 toen Weninck als pastoor werd aangesteld te Barger-Compascuum. Hij

Terwijl bouwpastoor Vinke de klinkende munt aan het tellen is, is bouwpastoor Weninck met zijn registrum memoriale (dagboek) bezig. Wenincks bijschrift bij deze foto: Lucas14 28-30 . (Kerkarchief Barger-Oosterveld)

raakte bevriend met pastoor Vinke van Munsterscheveld. Wanneer ze bij elkaar op bezoek kwamen, ging het vaak over de toename van de bewoners in het Emmerveen en Barger-Oosterveld. Deze venen werden bewoond door ongeveer 200 katholieken, waarvan 60 in het Emmerveen. Beiden koesterden de wens voor deze katholieken een eigen kerk op te richten. In de herfst van 1904 kwamen ze overeen samen een brief op te stellen aan de bisschop van Utrecht voor de oprichting van een kerk. Men wist dat dit een zware klus zou worden. Maar dit moest volgens hen lukken *'met de hemelse steun van de zalige Gerardus Majella'*. Ze spraken af de kerk aan hem toe te wijden, wanneer deze onderneming zou slagen. Eind oktober richtte pastoor Vinke zijn eerste brief aan de bisschop. Hierin schreef hij dat de afstand naar de kerken van Barger-Compascuum en Munsterscheveld op twee uur van Emmerveen en Barger-Oosterveld lagen. De pastoors uitten hun bezorgdheid dat weinigen zich meer om hun geloof zouden bekommeren als deze toestand zo bleef. Een oplossing om deze toestand te veranderen zou gevonden kunnen worden door de oprichting van een eenvoudig hulpkerkje. De zondagsdiensten konden verzorgd worden door een assistent die bij de pastoor van Barger-Compascuum kon inwonen. De bisschop reageerde hierop dat naast de financiële bezwaren men niet overal een hulpkerkje kon bouwen, waar enkele katholieken woonden. Zij antwoordden per brief dat de situatie in de Drentse venen niet vergeleken kon worden met andere plaatsen in het bisdom. Door de onbegaanbare wegen was kerkbezoek vaak niet mogelijk. Er bestond volgens hen dan ook een grote kans dat het vervullen van de godsdienstige plichten geheel zou worden verwaarloosd. Ook vroegen ze om een startkapitaal; de rest zouden ze zelf bij elkaar brengen. De pastoors dachten dat ze voor 5.000 à 6.000 gulden een eenvoudig hulpkerkje konden bouwen en inrichten. Uiteindelijk gaf de bisschop zijn goedkeuring en schonk f. 500,00 voor de aankoop van grond, bouw en inrichting van een hulpkerkje. Onmiddellijk gingen de pastoors aan de slag om een geschikte terrein te vinden. Uit ervaring wisten ze dat een kerk op het natte

veen veel onderhoud nodig had. Zij besloten dat er op zand moest worden gebouwd en wel in Barger-Oosterveld. Men vond een geschikte plek die in maart 1905 voor de stevige prijs van f. 900,35 werd gekocht. Tot nu toe was alles nog strikt geheim. Zelfs de bewoners van Barger-Oosterveld en Emmerveen wisten van niets. In dezelfde maand werden er door de pastoors Weninck en Vinke twee vergaderingen georganiseerd bij Willem Kocks. Hier werd aan de katholieken van Emmerveen en Barger-Oosterveld hun plan voorgelegd. De pastoors gaven aan dat men graag een kerk wilde oprichten in Barger-Oosterveld. Zij wilden zich hiervoor sterk maken bij de bisschop. Wel moesten ze op steun van de bewoners kunnen rekenen om de kosten te drukken. Deze steun bestond uit een kleine financiële bijdrage en het gratis verlenen van hand- en spandiensten bij de bouw van de kerk. Iedereen was enthousiast en zegde zijn steun toe. De pastoors begonnen spoedig met het schrijven van bedelbrieven. Bij deze brieven werden door pastoor Weninck zelfgemaakte foto's van armoedige veenketen bijgevoegd, zodat iedereen kon zien dat het hier nog een missieland was. De actie was een enorme succes en in mei had men al f. 5.000,00 bij elkaar verzameld. Het ontwerp van de kerk werd gemaakt door architect Kroes uit Amersfoort. Kort hierna werd begonnen met de voorbereidingen van de bouw de kerk. De zomer was de enige periode dat de bewoners hun diensten konden leveren. De reden hiervoor was dat de bewoners in deze periode na de boekweitverbouw en voor de roggeoogst tijd hadden om hun diensten te verlenen.⁷

De bouw

In de eerste plaats werd de fundering door de katholieke bewoners uitgegraven. Begin juli kwamen de eerste schepen met stenen en zand en losten hun lading bij Nieuw-Dordrecht. Het verdere transport van de bouwmaterialen gebeurde met paard en wagen. Dat werd gratis gedaan door de katholieken van Emmerveen en Barger-Oosterveld en ook enige geloofsgenoten van het Munsterscheveld en Barger-Compascuum. Gedurende de periode van transport werden elke zondag in de kerk door pastoor Weninck de

Aanbestedingen.

Te Barger-Oosterveld (Dr.) is aanbesteed het bouwen van eene R. Kath. Kerk. Laagste inschrijver was de Heer G. H. Dik, te Emmer-Compasuum, aan wien het werk is gegund voor f 11,900.

KERKNIEUWS.

namen genoemd van hen die geholpen hadden met het vervoer van de stenen. Inmiddels had architect Kroes zijn ontwerp verder uitgewerkt. Het kerkje was groter en mooier geworden dan het eerste ontwerp. Ook was het aanzienlijk duurder. De kosten werden begroot op ongeveer f. 12.000,00, maar Vinke en Weninck gingen akkoord, want ze wilden voor Barger-Oosterveld een degelijk kerkje, ook al wisten ze dat ze daar nog niet voldoende geld voor hadden en dat er nog flink gebedeld moest worden. In juli 1905 vond in Barger-Compasuum bij Jan Berend Wilken thuis de inschrijving voor het bouwen van de kerk plaats. De laagste inschrijver was Gerhard Heinrich Dik, aannemer uit Emmer-Compasuum. Deze begon een week later met de bouwwerkzaamheden. De pastoors gingen verder met hun bedelwerk. Ze trokken het land in, preekten in vele parochies van het bisdom en bleven bedelbrieven schrijven. Op één van deze tochten gingen ze naar Utrecht op bezoek bij de bisschop. Ze deden hem het voorstel om een parochie in Barger-Oosterveld op te richten met een eigen pastoor. De bisschop voelde hier niets voor en vond nog steeds dat het een hulpkerkje moest blijven. De pastoors moesten elke week maar voor de zondagsmis zorgen. De pastoors lieten zich daardoor echter niet ontmoedigen en gingen verder met het inzamelen van gelden. Ondertussen vorderden de werkzaamheden gestaag en in september stonden de muren ongeveer één meter hoog. Na toestemming van de bisschop kon de eerste plechtige steenlegging plaatsvinden. Dit gebeurde door de bouwpastoors en enige pastoors uit de nabijgelegen parochies. Men was erg tevreden met

de voortgang van de bouw. Dat het nog altijd slechts om een hulpkerkje ging, bleef de bouwpastoors wel dwarszitten. Bovendien kenden ze de moeizame reis vanuit Munsterscheveld en Barger-Compasuum naar Barger-Oosterveld. In september schreven ze de bisschop een brief met twee nieuwe voorstellen. Het eerste was om bij de kerk een winkelhuis te bouwen met een kamer voor de dienstdoende pastoor. Het tweede voorstel was om tóch een eigen pastoor aan te stellen. Dat zetten ze kracht bij met een pakkend citaat: *'Als je volk en geestelijkheid wilt verliezen, moet je een hulpkerk oprichten.'* Om te voorkomen dat de bisschop weer bezwaren zou uiten omtrent de financiën, lanceerden ze meteen het plan om een fonds op te richten voor de bouw van de parochie en voor het onderhoud van de pastoor. Hun bedelwerk was tot dan toe zó geslaagd dat ook dit nieuwe fonds een succes moest worden, daar waren ze van overtuigd. De bisschop vroeg zich af of er nog wel voldoende ruimte bleef voor een kerkhof en misschien een school, als zo'n woning zou worden gebouwd. Ook leek het hem een goed idee om het huis in

*In aanbouw zijnde kerk, bij het inzetten van de gekleurde vensters eind december 1905.
(Kerkarchief Barger-Oosterveld)*

een later stadium om te bouwen tot pastorie. De bouwpastoors waren erg verheugd met het antwoord van de bisschop. Een eigen pastorie zou immers kunnen betekenen dat Barger-Oosterveld toch een parochie mocht worden! Het was nu zaak om snel en slim te handelen. Ze stelden de bisschop gerust dat er meer dan voldoende ruimte was en op de bouw van de pastorie kon bespaard worden in verband met het reeds aanwezige steigerwerk en hout. Wel zou de bisschop er goed aan doen om niet te lang met het geven van toestemming te wachten. In oktober kwam het verlossende bericht dat het een parochiekerk zou worden met een eigen pastorie!⁸

De laatste loodjes

In januari 1906 werd begonnen met de bouw van de pastorie. De katholieke bewoners groeven de fundering en voerden stenen en zand aan. In deze maand stopten de pastoors met hun bedeltochten, want hun eigen parochie vroeg weer de nodige aandacht. Ondertussen kreeg de kerk een leien dakbedekking en werd begonnen met de frescoschilderingen. In maart arriveerde de angelusklok. Deze was door een mevrouw uit Utrecht geschonken en kreeg de namen van haar

De kerk is opgeleverd. Het terrein rondom de kerk bestond uit heide en veldkeien. Gedurende de wintermaanden 1905 en 1906 liet pastoor Lubbers op eigen kosten het terrein rond de kerk ompsitten en in het voorjaar beplanten.
(Eigen collectie)

ouders Arnoldus-Helena. Op de klok stond het opschrift 'Oosterveld en Emmerveen. Roep ik tot gebed bijeen. DD. Anno 1906'. Voor de inrichting van de kerk werden vanuit heel Nederland gebruiksvoorwerpen en diverse kerkmeubelen aangeboden. Ook andere giften kwamen binnen, vaak vergezeld met de wens ze te besteden aan de inrichting van de kerk. Niet lang daarna was de kerk zover gereed dat ze in gebruik genomen kon worden. Zondag 6 mei 1906 vond de plechtige inzegening van de kerk plaats, waarbij een menigte van 500 mensen aanwezig was. De plechtigheid werd door pastoor Lubbers gedaan, die benoemd was voor deze parochie. Hij werd geassisteerd door de bouwpastoors. Na vele jaren van bedelen en hard werken stond daar in de grote open heidevlakte van Barger-Oosterveld de Sint Gerardus Majellakerk, de eerste Sint Ge-

Bedevaart

Al in oktober 1906 vond hier de eerste bedevaart plaats ter ere van Sint Gerardus, een lekenbroeder van de orde Redemptoristen. Deze eenvoudige Italiaanse jongeman uit de 18de eeuw had vele wonderen verricht. Gerardus Majella werd in 1904 heilig verklaard. De bedevaarten worden tot op de dag van vandaag nog elk jaar gehouden. Ieder jaar op de zondag voor 29 juni (het feest van Petrus en Paulus) trekt een menigte na de mis in processie door het kerkenbos en over de begraafplaats. In deze processie worden de relieken van Sint Gerardus Majella uit deze kerk meedragen.⁹

Het Sint Gerardusaltaar, zoals dat nu te bewonderen is. Onder het beeld bevindt zich een glazen kastje met een relik van deze heilige. Aan weerszijden van het altaar zijn vier wonderen afgebeeld die Gerardus Majella had verricht. (Eigen collectie)

rardus Majella kerk in Nederland. De bekroning van alle inspanningen vormde de consecratie van de kerk door de bisschop op 20 september. Bij de viering waren ook architect Kroes, de bouw-pastors, pastoor Lubbers en collegae pastors uit de nabijgelegen parochies aanwezig. De toespraak werd aan pastoor Vinke toevertrouwd. Hij zei: *“Na jaren van moeizame reizen naar de kerken in Barger-Compascuum en Munsterscheveld was er nu voor de bewoners een prachtig bedehuis. Dat met de hulp van heilige Gerardus Majella was opgetrokken.”* Hij vroeg hen om deze bijzondere heilige te blijven vereren en wenste Barger-Oosterveld een mooie toekomst.

De eerste uitbreiding

Barger-Oosterveld ging zich meer ontwikkelen en groeide langzaam. Er kwamen winkels, cafés en in 1910 werd er een openbare lagere school opgericht. Omdat het aantal bewoners groeide, was de kerk niet groot genoeg meer. De toen dienstdoende pastoor Lurvink vroeg in 1918 de bisschop toestemming om brieven te sturen aan de mensen die bij de bouw een gift hebben geschonken, met het doel dat ze wederom een bijdrage zouden schenken, maar nu voor de uitbreiding van de kerk. In week- en dagbladen werden artikelen en een advertentiecampagne gepubliceerd. Alleen waren de opbrengsten lager dan verwacht. Pastoor Lurvink schreef ook vele pastors aan om een collecte in hun parochie te houden. Helaas was de medewerking ver te zoeken. Ondanks de moeizame arbeid was er in 1921 een mooi startkapitaal verzameld.¹⁰ Pastoor

Lurvink zou de verbouwing zelf niet meemaken. Hij werd opgevolgd door pastoor Van Schaik. In oktober 1922 gaf de bisschop toestemming voor het vergroten van de kerk. Het ontwerp hiervoor werd door de bekende architect Joseph Cuypers gemaakt. De kerk werd verbreed door aan weerszijden twee zijbeuken te bouwen. In januari 1923 werd er in het café van Kasper Jansen een vergadering gehouden. Eerst werden de plannen voor de uitbreiding toegelicht. Net als 20 jaar geleden kwam het verzoek om mee te helpen met grondwerk en het aanvoeren van stenen en zand. Kort erna begon men met de grondwerkzaamheden en transport van zand en stenen. Het zijn veelal nazaten van hem die het werk uitvoerden als bij de eerste bouw. Er zijn nog zelfs enkele die ook bij de eerste bouw waren, maar het zijn voornamelijk hun kinderen die hielpen. Voor de fundering werd aan de boeren verzocht zoveel mogelijk veldkeien aan te voeren. Er kwamen zoveel dat er ook het bijzondere trasraam gemaakt kon worden. Hierdoor bespaarde men op de kosten van de bouw. Het werk werd uitgevoerd door aannemer

Het gebouw

De kerk in neogotische stijl heeft een sobere uitstraling en geen toren. Het plan voor een toren werd bij de laatste verbouwing door de bisschop afgewezen. Zoals het hoort, zit de echte schoonheid van binnen. Als een van de weinige kerken in Drenthe is de kerk rijkelijk ingericht en versierd. Het koor, de zuilen en delen van de binnenmuren zijn versierd met prachtige schilderijen, die heiligen en verhalen uit de bijbel uitbeelden.¹¹ In 1998 is de kerk door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed aangewezen als beschermd Rijksmonument

De St. Gerardus Majella kerk na de eerste verbouwing, ontworpen door de beroemde architect Cuypers. De kerk is aan weerszijden uitgebreid met twee zijbeuken. Op de voorgrond pastoor Aukes met een aantal kinderen uit Barger-Oosterveld. (Uit: Geert Kocks, Barger-Oosterveld rond Sint Gerardus)

Ribberink uit Hengelo die de nieuwbouw eind november opleverde. De verder afwerking van het interieur werd verzorgd door een schilder van Cuypers. Omdat de bewoners gratis meehielpen was er financiële ruimte om een beeld van Sint

Isidorus (patroonheilige van de boeren) aan te schaffen en een kruis voor in het kapelletje op het kerkhof.¹² De kerk werd bijna een keer zo groot en bood voldoende ruimte voor de bijna 1.000 parochianen.¹³ De parochianen omvatten niet alleen de katholieken van Barger-Oosterveld, maar ook die van onder andere Angelslo en Den Oever.

De tweede uitbreiding

Dat de gezinnen zich aan hun huwelijks plicht hielden, bleek uit de groei van het aantal parochianen. De parochie was in 1935 gegroeid naar 1.300 parochianen. Het aantal zitplaatsen in de kerk was dus niet meer toereikend. De toen dienstdoende Pastoor Aukes vroeg bisschop Jansen van Utrecht om financiële steun voor de uitbreiding uit 'het fonds van noodlijdende kerken'. De bisschop voelde er niets voor. Een andere oplossing was een bijkerkje te bouwen in Emmerschans op vijf kilometer afstand van de Sint Gerarduskerk. In Emmerschans bedroeg het aantal communicanten 250 (parochianen die de communie mochten ontvangen). Ondertussen was bisschop Jansen in 1936 overleden en

Het laatste avondmaal. Eén van de vele muurschilderingen van Jacob Ydema uit 1938. Deze schilderingen bestrijken het gehele middenschip en zorgen voor een unieke uitstraling. Vandaar dat voor deze kerk geldt en hopelijk ook voor de lezer: 'de echte schoonheid zit van binnen'. (Eigen collectie)

opgevolgd door bisschop De Jong. Toen pastoor Aukes de stichting van een bijkerkje met hem ging bespreken, voelde hij er weinig voor. Zijn voorkeur ging uit om eerst de kerk te vergroten. Het geld hiervoor werd beschikbaar gesteld door het bisdom. Architect Bakx uit Groningen kreeg opdracht voor het ontwerp van de uitbreiding. De kerk werd verlengd met een derde zijbeuk. De verbouwing werd gegund aan aannemer Agterbosch uit Ter Apel. Deze ging voortvarend te werk en op het kerstfeest in 1937 kon de kerk al in gebruik worden genomen.¹⁴ Het geheel werd bekroond met de muurschilderingen van Jacob M. Ydema, die er voor gezorgd heeft dat de St Gerardus Majellakerk de mooie uitstraling heeft, zoals men die hedendaags nog kan bewonderen. Sinds de oprichting in 1906 was de kerk na de uitbreidingen meer dan twee keer zo groot als de oorspronkelijke.

Archieven en overige informatie

Kerkarchief Sint Gerardus kerk te Barger-Oosterveld. Hier bevindt zich het Registrum Memoriale 1906-1937, waarin pastoor Weninck de periode van de oprichting van de kerk beschrijft. Met dank aan de archivariissen mevrouw G. Heller-Rolfes en mevrouw M. Haitel-Langen.
www.kranten-kb.nl
Kroniek, Tijdschrift Historische Vereniging Zuidoost Drenthe.

Literatuur

Buiskool, H.T., Op weg naar een nieuwe toekomst, deel 3, 1956.
Kocks, Dr. G. H., Barger-Oosterveld rond Sint Gerardus, 1993.
Prein J.A.M., Katholieken van Drenthe. Herstel bisschoppelijke hiërarchie, 1953.
Kocks, Pater Willehad O. Carm, Gouden krabbels over Barger-Oosterveld 1906-1956, 1956.

Noten

- 1 *Buiskool, H.T. (HT), Zuidoost-Drenthe, blz 69.*
- 2 *Kroniek, maart 2011. Soms werden op deze manier complete hunebedden vernield, men zag de historische waarde er niet van in.*
- 3 *http://www.achterdebreedesloot.nl/immigratie_duitsers. De site is een initiatief van Gerard Steenhuis.*
- 4 *Kocks, Geert, Barger-Oosterveld rond Sint Gerardus, blz 9.*
- 5 *Ibidem.*
- 6 *W. Kocks, Katholieken van Drenthe. Herstel bisschoppelijke hiërarchie, 1953. In hoofdstuk 12 wordt de oprichting van de kerk te Barger-Compascuum en de situatie van 'De Runde' in de wintermaanden beschreven.*
- 7 *Registrum Memoriale 1906-1937. Pastoor Weninck beschrijft de briefwisselingen met de bisschop. Ook worden de namen van de bewoners die hebben meegeholpen genoemd. Ongeveer 2100 mensen en groeperingen hebben bijgedragen aan de bouw. Hun namen zijn vereeuwigd in het Registrum Memoriale, evenals de namen van de parochianen van Barger-Oosterveld met de vermelding van de geschonken bedragen, maar ook van de toegezegde bedragen, zodat men kan zien wie zich wel of niet aan zijn woord heeft gehouden.*
- 8 *Ibidem.*
- 9 *Kocks, Barger-Oosterveld, blz 44.*
- 10 *Ibidem. Pastoor Lurvink beschreef de moeizame inzameling van de giften.*
- 11 *Ibidem, blz 25. Hierin beschreef hij het interieur en de schilderijen.*
- 12 *Ibidem. Pastoor Van Schaik beschreef de eerste verbouwing.*
- 13 *Kerkarchief Sint Gerardus kerk te Barger-Oosterveld. Hier wordt het aantal parochianen per jaar bijgehouden.*
- 14 *Registrum Memoriale 1906-1937. Pastoor Aukes beschreef de tweede verbouwing.*

‘De parels van Emmen’

Op zaterdag 18 januari 2014 kwamen afgevaardigden van zo’n 75 diverse organisaties actief op het gebied van de geschiedenis van Emmen (ons erfgoed) bij elkaar tijdens een werkbijeenkomst in het Veenpark. De deelnemers vertegenwoordigden de volgende groepen (clusters): historische werkgroepen, musea, kenniscentra, molens, de EOP’s (erkende overleg partners) en schrijvers.

Tot voor enkele jaren was er slechts sporadisch onderling contact en samenwerking tussen die verschillende erfgoedorganisaties.

Drie jaar geleden is op initiatief van de gemeente Emmen door Kunst en Cultuur Drenthe gestart met twee contactavonden per jaar voor de organisaties binnen de erfgoedsector. Tijdens een contactbijeenkomst in oktober 2012 werd door enkele geïnteresseerden vanuit de sector een voorstel gedaan om te komen tot meer samenhang en organisatie in de erfgoedsector. Een kleine werkgroep vormde het Erfgoednetwerk De parels van Emmen i.o. Dat overleg leidde, op verzoek van de gemeente Emmen, tot de organisatie van het kleinschalige festival ‘Over water en veen’, in het kader van de opening van het Koning Willem Alexander Kanaal, dat 10 weekenden werd georganiseerd in alle dorpen langs de nieuwe vaarverbinding Erica – Ter Apel.

Tijdens de evaluatie daarvan bleek dat het samenwerken binnen een dorp door diverse groeperingen rond het thema erfgoed goed was bevallen. Voor de werkgroep was dat de aanleiding om te kijken hoe in de erfgoedsector in de komende jaren die samenwerking verder gerealiseerd kan worden. In oktober en december vorig jaar waren er vanuit de werkgroep ‘keukentafelgesprekken’ om te zien, in hoeverre er een draagvlak was voor meer samenwerking en

hoe dit van onder op te realiseren is. Ook om te vernemen welke knelpunten er zijn en waar men in een samenwerkingsverband aan zou willen werken. Die gesprekken leverden veel op en er kwamen gelijk al een aantal knelpunten boven tafel.

De opzet van de bijeenkomst van 18 januari was aan de erfgoedinstellingen voor te leggen hoe deze samenwerking op gang kon worden gebracht en welke stappen hierin kunnen worden gezet. Daartoe was een Visiedocument geschreven, dat als basis diende voor de bijeenkomst. Het visiedocument.

Als knelpunten worden daarin genoemd: de vergrijzing van het bestuurlijk kader, dat bovendien niet altijd voldoende professioneel is, het gebrek aan voldoende vrijwilligers, het gebrek aan toekomstplannen en het niet altijd overeenkomen van de beelden over cultuur-historisch erfgoed. Samenwerking kan dan gebeuren bij: het vergroten van de deskundigheid bij het kader en vrijwilligers, de gezamenlijke p.r. en communicatie (website, nieuwsbrief), het oprichten van het gezamenlijk Erfgoednetwerk Emmen en het samenwerken bij een thema.

Cultureel erfgoed omvat alle sporen uit het verleden die waardevol zijn voor onze cultuur en geschiedenis. Dat kunnen archeologische vondsten archieven, monumenten en landschappen zijn, maar ook gebruiken, verhalen en gewoon-

ten. Daarvan is al veel in kaart gebracht: oude gebouwen en monumenten, kleine musea, historische verenigingen, enz.

Dat cultureel erfgoed is van onschatbare waarde voor de regio en maakt de bewoners bewust van onze cultuur en geschiedenis.

Het Erfgoednetwerk Emmen heeft het traject 'Op weg naar meer samenwerking rond cultuur-historisch erfgoed in Emmen' in gang gezet met als hoofddoel het sterker profileren van het cultuur-historisch erfgoed in de gemeente Emmen met aandacht voor de specifieke aspecten van cultuurhistorische ontwikkelingen van elk dorp of buurtschap.

Subdoelen daarbij:

- het erfgoed behouden, duurzaam ontwikkelen en toegankelijk maken;
- het samen ontwikkelen van projecten (dat is voor 2014 het thema 'Op reis');
- elkaar versterken, de deskundigheid vergroten, versterken van bestuurlijk kader en vrijwilligers;
- PR en communicatie versterken;
- gesprekspartner worden voor de gemeente in erfgoedbeleid;
- versterken van de samenwerking van erfgoedinstellingen.

Op de bijeenkomst van 18 januari 2014 waren 65 deelnemers aanwezig. Na een inleiding van Theo Hoek, directeur van Libau, het steunpunt van cultureel erfgoed in Groningen-Drenthe, over de waarde van erfgoed voor de regio en het belang van samenwerking werd er in vijf groepen (indeling naar clusters) gediscussieerd over de vragen:

- Hoe staat u tegenover het visiedocument?
- Welke knelpunten ervaart uw organisatie?
- Welke kansen en oplossingen ziet u?
- Hoe staat u ten opzichte van samenwerken?

In het kort gezegd stond vrijwel iedereen positief t.o.v. visiedocument. Er werden enkele aanvullingen genoemd, waaronder aansluiting bij omliggende initiatieven, zoals Geopark Hondsrug, en meer aandacht voor jongeren. Als knelpunten werden o.a. genoemd de vergrijzing, de financiën, de specifieke kennis binnen het bestuur en het vinden van vrijwilligers.

Wat betreft de samenwerking: alleen maar positief, maar wel aandacht voor behoud van de eigen identiteit. Samenwerken kan gebeuren bij het organiseren van activiteiten, het bundelen van kennis en capaciteit en het aanvragen van subsidies.

Welke kansen en oplossingen zijn er? Deskundigheidsbevordering, bijvoorbeeld een cursus voor penningmeesters. Leer elkaar ook kennen door meer verbindingen te leggen tussen de instellingen en tussen de dorpen en streken onderling. Zoek onderlinge afstemmingen en bundel initiatieven en betrek de jongeren bij het cultureel erfgoed.

's Middags was er opnieuw een discussieronde rondom het thema voor 2014: 'Op Reis'. Deze keer waren het gemengde discussiegroepen. De vragen hierbij waren;

- Hoe kun je het thema 'Op Reis' gaan voorbereiden?
- Zou je daarin willen verbinden/samenwerken met anderen? Hoe?
- Hoe organiseren we de samenhang van 70 erfgoedinstellingen in de komende jaren?

Rol van het Netwerk? Uw bijdrage daarin?

Iedereen was heel positief over samenwerking rond dit thema. Dit was vorig jaar al ervaren rond de Veenvaart. Ook nu kwamen er verschillende ideeën.

Aan het eind van de middag was er een afronding met nog een aantal tips en afspraken. Geconstateerd werd dat er voldoende draagvlak is voor de Werkgroep Erfgoednetwerk Emmen, die als een spin in het web gaat functioneren. De huidige werkgroep, die nu bestaat uit Sis Hoek, Jan Vrielink, John Franssen, Gerhard Vedder, Peter Kraan en Louwrens Idema, hoopt dat meer mensen zich daarbij aansluiten om aanbevelingen uit te gaan werken en te zorgen voor meer verbinding tussen alle instellingen en groepen. Wie belangstelling heeft voor het Visiedocument of een verslag wil van de werkbijeenkomst van 18 januari 2014 kan dat verkrijgen bij de Werkgroep Erfgoednetwerk Emmen, p/a Sis Hoek, tel 0591-659968 of bij het redactiesecretariaat van de *Kroniek*.

'Een ontzaggelijke vuurzee...' en een nieuwe school.

In de nacht van donderdag 16 juni 1932 op vrijdag 17 juni 1932 brak er brand uit in de Ambachtsschool aan de Stationsstraat in Emmen. De school, die gebouwd en geopend was in 1908, werd vrijwel geheel verwoest.

Hieronder het verslag van de brand, zoals die beschreven is in de *Emmer Courant* van de volgende dag. Vanwege de soms bloemrijke taal drukken we hier dat verslag in zijn geheel af.

De Ambachtsschool alhier afgebrand

Ontzaggelijke vuurzee. - Het gebouw zo goed als geheel verwoest. - Brandweer met één straaltje vrijwel machteloos.

Hedennacht heeft een brand gewoed, zoals er in jaren geen te Emmen plaats had. Het grote gebouw der Ambachtsschool aan de Stationsstraat is een prooi van de vlammen

geworden en vrijwel geheel verwoest. Slechts een deel van den Westelijken vleugel is blijven staan, doch ook dit zal misschien wel moeten worden gesloopt. De geheele schoolinventaris, met uitzondering van die van twee lokalen, is verloren gegaan, w.o. het archief, alle tekeningen en werkstukken enz. Mede is verbrand de bibliotheek van het departement Emmen der maatschappij tot Nut van het Algemeen. De schade wordt door verzekering gedekt. Het gebouw was verzekerd voor f 60.000,- en de inventaris voor f 32.000,- bij de Onderlinge Brandwaarborgmaatschappij De Jong & Co te Amsterdam. Omtrent de oorzaak van den brand tast men volslagen in het duister.

Hiermede is in korte trekken verteld, wat er van nacht plaats had en een goed deel van de Emmenaren uit hun nachtrust haalde.

De veearts, de heer H. J. Vrielink, was geroepen bij een koe in het weiland in het Emmermeer. Daar bezig zijnde, ontwaarde de heer Vrielink plotseling dat er in de Boschlaan of de Stationsstraat een ernstige brand woedde. Hij toog haastig op nader onderzoek uit en ontdekte, dat in het oostelijke bovengedeelte van de Am-

De oude Ambachtsschool in 1928 bij het 20-jarig bestaan. Inzet de directeur H. Nieuwenhoven.

(Bron: Het Noorden in Woord en Beeld)

bachtsschool en het torenkamertje de vlammen hun spel van vernietiging speelden. Snel waarschuwde hij den directeur der school, den heer W. Nieuwenhoven, die op zijn beurt conciërge Van Veen uit den slaap haalde en met dezen dadelijk het gebouw betrad, teneinde met blussching aan te kunnen vangen. Inmiddels alarmeerde de heer Vrielink de brandweer en de marechaussees.

Toen om half drie de heer Nieuwenhoven de school binnen ging, was de trap reeds niet verder dan tot de eerste verdieping te gebruiken. Niettemin werd de eigen brandkraan in dienst gesteld, om te pogen het niet-brandende deel der school te behouden. Met een tuinslangetje tegen vuur vechten, dat in een schilderswerkplaats met olie, benzine, enz. alsmede in boekenkasten en papiervoorraden tegast kan gaan, is echter onbegonnen werk en de grote hitte noopte al gauw tot terugtrekken van de inmiddels versterkte amateur-brandweer van personeel der school en belangstellenden. Een hardnekkig volhoudend blusscher toonde zich vooral de heer Schrage, die als één der oudste leeraren, het gebouw, waarin hij zoovele jaren werkte, natuurlijk moeilijk aan de vernietiging prijsgegeven kon zien. Hetzelfde geldt trouwens voor het overige schoolpersoneel, voor zoover het aanwezig was.

De brandweer op zijn post, maar ...

Ondanks het niet volledig functionneeren van het alarmsysteem, was de brandweer met lofwaardigen spoed ter plaatse. Om vijf minuten voor half drie werd de directeur der school gewekt, om kwart voor drie was de brandweer ter plaatse. Maar ... er was niet anders ter beschikking dan een babyspuit en de watervoorziening moest verzorgd worden door den eenen brandput aan den Weerdingerweg. De groote motorbrandspuit stond, daar men meer veenbrand verwacht had, in Emmer-Compascuum en moest in allerijl worden opgehaald.

Niettemin is door de mannen van het vrijwillige corps gedaan wat zij konden, onder leiding van opper-brandmeester A. Lamberts. Het vuur, dat zich uitgebreid had tot schilderswerkplaats, bestuurskamer, gangen, lichtdrukkamer, enz. werd met één slang, zegge één slang bestreden,

een proef om twee slangen te gebruiken mislukte hopeloos wegens onvoldoende capaciteit van den put. Zoolang mogelijk hielden spuitgasten stand op het Westelijke deel van het dak der school. De timmer- en theorielokalen gingen er ook vrij gauw aan en het duurde niet zoo heel lang, of de brandweer moest zich bepalen tot pogingen om de conciërgewoning te behouden, die inmiddels reeds ontruimd was.

Gevaar voor de omgeving

Aan den anderen kant moest men proberen - en ook daarin slaagde men met behulp van water uit de putten van de E.D.S. - het huis van den heer H.A. Prins zoo nat te houden, dat het vuur er geen vat op kreeg. Hoezeer het gevaar hier groot was, bleek wel uit het springen van een groote spiegelruit en het verschroeien van de verf van het houtwerk. Dank zij de gunstige windrichting en het verder in den morgen sterk minderen van de windkracht, breidde de ramp zich niet verder uit.

En dat het niet veel erger werd, is zeker niet te danken aan de schitterende verzorging van dat onderdeel der overheidstaak, dat brandweer heet. De brandweerlieden hebben gedaan wat zij konden en een welverdiende pluim willen wij hen niet onthouden. Maar het was een heel ondankbare taak een grooten brand te moeten aanpakken met één waterstraal, die bovendien nog niet voldoende hoog op te spuiten is. Het gemis van waterleiding deed zich wel heel sterk gevoelen. Hoe ernstig het vuur was, illustreert het feit, dat brandende brokken asphalt en papier in zoo wijden straal rondvlogen, dat ze teruggevonden werden, niet alleen door heel de Stationsstraat, maar zelfs tot bij slager Koornstra in de Hoofdstraat en op het dak van de boerderij van den heer A. Naber in het Noordeinde. Bij de burgemeesterswoning stichtten de vonken brand in de mestput naast de houten autogarage en moest een cocosmat voor de buitendeur geblusht worden.

Triumf der vlammen

De triumfeerende vlammen sloegen intusschen hoog uit het doorgebrande dak, de raam- en deuropeningen spogen als gloeiende monstermuilen een onweerstaanbare hitte naar buiten,

*Restanten van het gebouw na de brand
op 17 juni 1932 (bron: Panorama)*

*welke dwong tot 'afstand bewaren'. Een fantas-
tisch schouwspel, waarvan tot in verren omtrek
de weerkaatsing tegen den hemel te zien geweest
moet zijn, bood het brandende gebouw.
Tot acht uur hedenmorgen is de brandspuit
in functie geweest aler het vuur voldoende
gedoofd was. Toen is men begonnen met de
muren omver te halen voor zoover zij gevaar
opleverden. Groote brokken stortten telkens met
donderend geraas naar beneden, enorme stof-
en rookwolken opjagend. Thans staan nog een
deel der ondermuren, alsmede de geheele muren
van smederij en teekenzaal in den Westelijken
vleugel, doch zoo verzekerden deskundigen ons,
ook daarvan zal waarschijnlijk weinig overeind
kunnen blijven, zoodat het gehele gebouw als*

verloren is te beschouwen.

*Zooals gezegd is ook de inventaris met inbegrip
van het archief verloren gegaan. Slechts een
paar administratieve bescheiden konden gered
worden, maar alle verslagen, leerlingenlijsten
en wat meer van belang was, zijn verdwenen.*

*Betreurd moet ook worden de verzameling por-
tretten van directeuren en bestuurders, die aan
school of vereeniging hun diensten bewezen.*

*Het verloren gaan der papieren is ook jammer,
daar men juist bezig was met het verzamelen van
gegevens, enz. voor de viering van het zilveren
bestaansfeest der school.*

*Onder degenen, die den brand gadesloegen
en zoolang nodig bij het blusschingswerk as-
sisteerden, waren wethouder J. Engelsman,
de gemeentesecretaris, de heer Hb. Tijmes, de
directeur van Openbare Werken, ir. G. Maas,
de directeur van Arbeidsbemiddeling, ir. A.F.W.
Bennik, een paar opzichters van Gemeentewer-
ken, enz. Van het schoolbestuur zagen wij den
voorzitter, den heer H. Beukema, en den secre-
taris, mr. A. Jonker.*

*De burgemeester, mr. J.L. Bouma, die den
nacht te Hoogeveen doorbracht, kon gewaar-
schuwd worden, dank zij den nachtelijken
postautodienst. De telefonische doorverbinding
schijnt, het kan goed zijn dat op te merken, niet
gewerkt te hebben.*

*Tegen vijf uur bevond mr. Bouma zich op het
terrein van den brand. Voor de nodige orde-
maatregelen droeg de brigade der marechaussee
zorg.*

Humoristische nootjes

*Gelijk bij iederen brand ontbraken ook de hu-
moristische nootjes - voor den buitenstaander
bedoelen wij - niet. Zoo heeft men gelachen om
de agitatie van een omwonende, die in nachtge-
waad, op bloote voeten eigen huis ontvlucht was
en al geruimen tijd zoo buiten toefde, zonder te
weten van de zelfs in deze omstandigheden niet*

Dit is wat overeind stond van de voorgevel.

Na de brand. Het silhouet is van burgemeester J.L. Bouma.

voldoende volledige aankleding. Wel overtuigd daarvan was een gediensstige geest, die, om te zorgen, dat buurvrouw beter voor den dag kon komen, uit eigen garderobe ten aanschouwe van het publiek aanbood een paar pantoffels en - een corset.

Een andermaal genoot men van 's burgemeesters gemoedelijk commando aan de verwoed sloopende brandweerders: - Kalm aan, jongens, je kunt het nooit gemakkelijker verdienen!

Zoo is er een andere mentaliteit bij een brand als deze, dan wanneer het vuur een gezin, dat het noodig heeft, berooft van zijn bezit.

De andere zijde

En toch waren er, die met weemoed het vernietigend zegevieren van het vuur aanzagen en den ondergang van 't pittoreske torentje dat aspect gaf aan de omgeving, wordt door menigeen betreurd. Vooral begrijpen we de gevoelens van den architect, die voor 25 jaren het gebouw ontwierp, den heer R. Kliphuis.

De eischen, welke de moderne architectuur stelt zijn heel anders geworden dan die van 25 jaren geleden en het nieuw op te trekken gebouw zal er dan ook zeker heel anders uitzien. Een dorpsbeeld, waarmede men vertrouwd geraakt was, werd alzoö radicaal veranderd door enkele uren vlammen-heerschappij.

Geschiedenis van het gebouw

Het gebouw werd in 1908 gebouwd door de aannemers J. en L. Hensema te Oude Pekela, onder architectuur van den heer R. Kliphuis alhier en op 28 October 1908 in gebruik genomen. De aanneemsom bedroeg destijds f 25.760,00.

De bouw geschiedde voor rekening van de Vereeniging 'Ambachtsschool voor Emmen en Omstreken', welke de school ook thans nog exploiteert en die op 29 Januari 1907 in hotel Boer opgericht werd.

Reeds eenmaal eerder werd in de school brand ontdekt, doch toen kon het vuur spoedig gebluscht worden. Dezen keer is dit niet gelukt en slechts de smederij en teekenzaal in de rechter vleugel bleven nu, zooals gezegd, intact.

Verschillende inwendige verbouwingen hadden plaats in den loop der jaren, waardoor het gebouw aanmerkelijk verbeterd is geworden. Dat de uitbreiding, welke verleden jaar plaats had, geschiedde in den vorm van een apart staand gebouw, komt thans vooral het onderwijs ten goede, omdat men daar nu ongehinderd les kan geven. Tot Maandag zijn evenwel de leerlingen naar huis gezonden.

Het onderwijs spoedig hervat

Naar de directie ons mededeelde, zal getracht worden het onderwijs in de school zoo spoedig mogelijk te hervatten. Hedenavond vergadert het bestuur en zal waarschijnlijk besluiten om inderhaast noodlokalen te stichten op het terrein aan den Weerdingerweg, bij het nieuwe gedeelte der school. Evenwel zal met het in orde maken daarvan en het aanschaffen van de noodige leermiddelen, gereedschappen en machinerieën natuurlijk eenige tijd gemoeid zijn. Voor de leerlingen is zoo'n extra-zomervacantie met dat al een buitenkansje.

Tot zover het verslag van de brand in de *Emmer Courant*. In de dagen erna werd nog geregeld op de brand teruggekomen.

Ook de *Provinciale Asser en Drentsche Courant* (PDAC) gaf de dag erna een verslag van de brand, dat grotendeels overeenkwam met het verslag in de *Emmer Courant*. De PDAC meldde nog: 'Aanvankelijk bemoeilijkte de sterke wind in niet geringen mate het blusschingswerk en bestond er groot gevaar voor uitbreiding, daar brandende voorwerpen tot op honderden meters afstand door de lucht vlogen. Voor de burge-

Nog geen drie maanden na de brand publiceerde de krant al een ontwerptekening van het nieuwe gebouw.

(Uit:

Emmer Courant, 2 september 1932)

De hier bovenstaande plaat stelt voor de nieuwe Ambachtsschool te Emmen, naar het ontwerp van het architecten-bureau M. de Vries en Zonen te Assen. Uit de plannen van drie architecten uit de provincie heeft een commissie uit het bestuur het plan van het Asser-bureau gekozen en dat zal verwezenlijkt worden, als de Rijksoverheid er zich mee kan vereenigen. Heden worden er besprekingen over gevoerd met een Rijksoverheid. Wijzigingen zijn natuurlijk niet uitgesloten, al zal het bestuur graag zien, dat dit plan de goedkeuring verwerft. Met vermelding van nadere bijzonderheden omtrent het bouwplan wachten wij maar tot na de definitieve vaststelling. Vermelden wij alleen, dat de nieuwe school aanmerkelijk grooiter zal worden dan de oude was.

meesterswoning kwam zódoende een mat in brand, terwijl een mestvaalt van een woning in de buurt eveneens vlam vatte'. Verder meldde deze krant nog dat de bibliotheek van de Nutsafdeling, die ondergebracht was in de bestuurskamer en ook verloren gegaan was, door de verzekering gedekt was. Gelukkig had men tijdens de brand de ontplofbare materialen als zuurstofcilinders e.d. weten te verwijderen.

De dinsdag na de brand vermeldde de *Emmer Courant* dat het bestuur bijeengekomen was om te vergaderen over wat er na de brand gebeuren moest. Daarbij was ook de burgemeester aanwezig. Behalve over de maatregelen die nu nodig waren, werd er ook al over de bouw van een nieuwe school gesproken.

Besloten werd dat in overleg met de inspecteur van het nijverheidsonderwijs, de zomervakantie vervroegd zou ingaan op 20 juni. Gehoopt werd dat daarna de lessen hervat konden worden in verschillende lokaliteiten. In de Rijkslandbouwwinterschool meende men een of twee theorielokaliteiten te kunnen onderbrengen. Verder waren al onderhandelingen aangeknoopt met de directie van de N.V. Drentsche textielindustrie over de vestiging van de bankwerkerij en de tekenzaal in de fabriek aan de Weerderingweg. In de schuur

van café Groothuis zou een timmerwerkplaats kunnen worden ingericht, terwijl de schildersklassen ruimte konden krijgen in de gespaard gebleven schaftlokalen. Verder kon natuurlijk de niet uitgebrande smederij en het daarboven gelegen lokaal worden gebruikt. Het bestuur rekende erop dat die tijdelijke huisvesting een jaar nodig zou zijn.

De voorzitter van het bestuur, H. Beukema (hoofd van school 1), verklaarde tegenover de krant dat zich reeds tal van architecten van naam hadden aangemeld om met het maken van een ontwerp voor de nieuwe school te worden belast. Voorlopig moesten eerst nog onderhandelingen gevoerd worden met de verzekering. Dat werd gedaan door de bestuursleden ir. J.C. Hersch en G. Lamberts. Uiteindelijk resulteerde het in een uitkering van f 43.000,00 voor het gebouw en f 13.000,00 voor de inventaris. Omdat het bestuur een nieuw gebouw wilde hebben dat beter zou voldoen aan de eisen van de tijd waren deze bedragen natuurlijk niet voldoende. Een delegatie van het bestuur ging daarop naar Den Haag om met het ministerie over die herbouw te praten.

De *Emmer Courant* moest ook nog een paar zaken uit het verslag van de brand rechtzetten.

De nieuwe school, één dag voor de opening (Uit: Emmer Courant: 19 december 1933)

Er waren een paar kleine onjuistheden geweest, maar volgens de krant lag dat aan de haast om een zo volledig mogelijk verslag te geven. Zo had er niets gehaperd bij het alarmeren van de brandweer, terwijl de grote spuit op dat moment niet in Emmer-Compascuum was, maar gewoon in de bergplaats te Emmen. Om zo spoedig mogelijk water te kunnen geven was men eerst met de kleine spuit uitgerukt en daarna met de grote. Toen die er eenmaal was werd met twee stralen water gegeven.

Volgens de krant deed dit niets af aan het feit, waarop de krant de vorige keer al gewezen had, dat *'namelijk het ontbreken van waterleiding een ernstige belemmering vormt bij een brand van betekenis'*.

Dat de burgemeester in Hoogeveen niet kon worden gewaarschuwd, kwam doordat het perceel waar de heer Bouma logeerde geen telefonische nachtverbinding had.

De inhoud van de brandkast die zich in het afgebrande deel van de school bevond, bleek na opening ongeschonden te zijn. Jammer was wel, dat een spaarfondsje van de schildersleerlingen met een bedrag van ongeveer f 80,00 niet in die brandkast gezeten had en dus verloren gegaan was. De leerlingen hadden dit geld gespaard

voor een uitstapje. De *Emmer Courant* schreef: *'we kunnen ons levendig voorstellen, dat de schilders-in-den-dop liever de heele Stationsstraat hadden zien platbranden, dan het vertrek, waarin hun reisotje zich bevond'*. Het werd ook niet door de verzekering vergoed. Van B. en W. kregen de leerlingen vergunning een beroep te doen op de Emmenaren en er mocht gecollecteerd worden. Het resultaat was een weer gevuld reisotje.

De besprekingen over de herbouw van de school, die de voorzitter en de secretaris van de vereniging 'Ambachtsschool voor Emmen en Omstreken' in Den Haag hadden gevoerd met regeringsautoriteiten leidden tot de volgende resultaten: de tijdelijke voorzieningen in lokaliteit, die het bestuur had getroffen, kregen de goedkeuring van het ministerie, maar de lokalen van de Rijkslandbouwwinterschool konden slechts tot half september worden gebruikt, zodat men daaraan niets had. Geprobeerd zou nu worden om de beschikking te krijgen over het lokaal van het Turfproefstation in dezelfde school, maar daarvoor moest eerst het ministerie van economische zaken toestemming geven. Voor het bouwen van een nieuwe school werd verder besloten niet meer dan f 70.000,00 te

besteden. Het departement vond dat voldoende voor een solide, praktisch gebouw. Aan drie bekende Drentse architecten zou gevraagd worden een plan te ontwerpen. Wel een plan dat door de Rijksgebouwendienst als het meest geschikt werd aangewezen.

Een maand na de brand had het bestuur de architectuur van de nieuw te bouwen school opgedragen aan het architectenbureau M. de Vries en Zn. te Assen.

*De dag van de opening, 20 december 1933.
Links van de school de inmiddels verdwenen
conciërgewoning, die bij de brand gespaard
bleef. (Uit: Emmer Courant 22 december 1933)*

In september kwam dit bureau met een ontwerp. Daarover volgde in Emmen een bespreking tussen het bestuur van de school en de rijksautoriteiten, ir. Witteveen hoofd van de Rijksgebouwendienst en W.N. Cool, hoofdinspecteur van het Nijverheidsonderwijs.

Het resultaat was, dat er wel enige wijzigingen in het ontwerp kwamen, maar in grote lijnen werd het niet aangetast. Het aantal lokalen bleef gelijk aan dat van het oude gebouw, al werd de indeling en de bestemming anders. Het bestuur vestigde er nog de aandacht op dat de bouw van een nieuwe school in Coevorden weinig invloed had op de toevloed van het aantal leerlingen en niet kon leiden tot beperking van de ruimte in de Emmen school.

Het bestuur vertrouwde er verder op dat de nieuwe school in gebruik genomen kon worden bij de viering van het 25-jarig bestaan van de vereniging in het najaar van 1933.

De aanbesteding van de herbouw van de school vond plaats op 22 april 1933 in hotel Postma.

Er was veel belangstelling voor: voor de bouw van het gebouw waren 71 inschrijvers, voor het schilderwerk 21 en voor lood- en zinkwerk twaalf. De bouw werd gegund aan de laagste inschrijver, H. Smeenge te Borger voor f. 38.600,00, het schilderwerk aan T. Lunshof en Zn. te Assen en het loodgieterswerk aan J. Vriend te Coevorden.

Voor de herbouw van het hoofdgebouw werd met de Rotterdamsche Verzekerings Sociëteiten (RVS) te Rotterdam een geldlening onder rijks-garantie aangegaan, groot f 35.000,00 tegen een rente van $4 \frac{3}{8} \%$, waarvan gedurende 40 jaar ieder jaar f 875,00 moet worden afgelost.

Nadat in juni de toestemming tot de herbouw werd verkregen, kon al op de 20ste december de nieuwe school worden geopend door de inspecteur van het nijverheidsonderwijs, W.H. Cool.

*Het trappenhuis met de glas-in-loodramen
(Foto: Piet Naber)*

Bestuur, genodigden en personeel voor de openingsplechtigheid. Op de voorste rij van links naar rechts: de bestuursleden ir. G. Maas, G. Lamberts en voorzitter H. Beukema, de Commissaris der Koningin in Drenthe mr. dr. R. H. baron de Vos van Steenwijk, de inspecteur van het nijverheidsonderwijs W.H. Cool, mr. Harm Smeenge, burgemeester mr. J.L. Bouma, mevr. Bouma en bestuurslid ir. J.C. Horch. Achter de Commissaris der Koningin staat de bestuurssecretaris mr. A. Jonker en achter ir. Horch staat de directeur van de school de heer W. Nieuwenhoven. (Collectie Gemeente-archief Emmen)

Een paar dagen voor de opening mocht de verslaggever van de *Emmer Courant* een kijkje nemen in de nieuwe school en deed daar ook uitgebreid verslag van in de krant van 19 december. Door de hoofdingang kwam men in een drie meter brede vestibule, die naar een ruime hal voerde. Rechts van de vestibule waren de directeurs- en tevens bestuurskamer en een theorielokaal, links een lerarenkamer en een tweede theorielokaal. De hal gaf toegang tot de timmermanswerkplaats en de bankwerkerij in de rechterzijvleugel van het gebouw en links voerde de hal naar de intact gebleven, maar wel vernieuwde, smederij met de daarachter liggende machinekamer en de locomobielruimte. De conciërge had tegenover de hoofdingang een ruime kamer met daarachter een magazijn.

Op de eerste verdieping waren aan de voorzijde twee tekenzalen die gescheiden waren door opvouwbare schuifdeuren, zodat er ook een grote ruimte van gemaakt kon worden. In de rechtervleugel bevond zich een timmerwerkplaats en in de linkervleugel de oude tekenzaal en daartussen de lichtdrukamer, magazijn en toiletten.

De tweede verdieping was voor de schilders: aan de voorzijde van het gebouw een ruim tekenlokaal en een grote schilderswerkplaats, in de rechtervleugel een tweede tekenlokaal en verder op deze verdieping een kleiner theorielokaal en een aparte lakkamer, die vroeger ontbrak. De zolderverdieping zou voorlopig buiten gebruik blijven. In de kelderverdieping bevonden zich de verwarmingsinstallatie en de rijwielberging. Opmerkelijk was verder dat, met uitzonde-

ring van de tekentafels, die door de Ambachtsschool in Assen waren geleverd, het gehele meubilair door de leerlingen van de school zelf werden vervaardigd.

Opvallend waren de mooie glas-in-loodramen die de trapopgangen verlichtten, aangeboden door de aannemers en gemaakt naar een ontwerp van de heer Schouten (leraar schilderen). Zij stelden de emblemen van het vakonderwijs voor: passer en driehoek (tekenen), aambeeld (arbeid) en uil (wijsheid). Verder de ossekop, het embleem van het schildersgilde, terwijl de openingsdatum 20 december 1933 ook vereeuwigd werd.

Niet alleen vond de opening op die dag plaats, maar werd ook het 25-jarig bestaan van de school gevierd. De belangstelling was heel groot en 's middags om drie uur waren veel genodigden aanwezig in de grote zaal van het gebouw. Onder die genodigden waren: het bestuur van de school, de inspecteur van het Nijverheids- onderwijs en tevens vertegenwoordiger van het ministerie, H.W. Cool, de commissaris van de koningin in Drenthe, mr. dr. R.H. baron De Vos van Steenwijk, lid van de Eerste Kamer, mr. Harm Smeenge, de burgemeester van Emmen, mr. J.L. Bouma, de wethouder van onderwijs, A. Sibon, de wethouder van sociale zaken, S. Veenstra, de oud-directeuren van de school: P. Nooteboom, G.E.E. Kuijntjes en J.J. Oltmans, enkele oud-leraren, vertegenwoordigers van de vereniging 'Ambachtsonderwijs in Drenthe', de inspectrice van het lager onderwijs, H.A. van Riel-Smeenge en personeel en bestuursleden van de zusterscholen in Drenthe. Vooraf kregen de gasten een rondleiding door het gebouw en daarna begon het officiële gedeelte. Na een openingswoord door de voorzitter van het bestuur, de heer J. Beukema, werd de school door de inspecteur van het nijverheidsonderwijs, H.W. Cool, in gebruik gesteld. Daarna kon worden overgegaan tot het tweede gedeelte van het feest: het 25-jarig bestaan van de school. Dat moet een lange zit geweest zijn, want de krant vermeldde een hele rij sprekers. Daarna ook nog een receptie en tot slot voor een aantal genodigden een diner in hotel Postma.

De enige, op dat moment, nog in leven zijnde oprichter van de ambachtsschool, W. Ringnalda (hij was de eerste voorzitter van de vereniging 'Ambachtsschool voor Emmen en Omstreken') kon vanwege zijn gezondheid niet zelf aanwezig zijn, maar had naar de *Emmer Courant* een lange brief gestuurd, die in zijn geheel was afgedrukt.

En de leerlingen: die waren de volgende ochtend vrij en 's middags bezichtigden ze eerst de nieuwe school. 's Avonds werd het nieuwe filmtoestel, een geschenk van de vereniging van oud-leerlingen, aan het bestuur overgedragen en in gebruik genomen. 'Een aardig programma, afwisselend natuur- en humoristische tekenfilm-pjes, werd gedraaid, terwijl als slot 'Billy als detective' de jongens meer dan vermaakte. De noodige versnaperingen zorgden ervoor, dat ook de tongen feest vierden, en zoo hadden de knapen een feestavond, waarnaar zij nog menigmaal zullen terugverlangen'.

Op 31 december van dat jaar telde de school 194 leerlingen.

Sinds 1994 is de voormalige ambachtsschool, en later de LTS, een onderdeel van het Esdal College.

Noot

1 Jaarverslag Vereeniging Ambachtsschool Emmen en Omstreken 1933.

Bronnen

Emmer Courant, diverse nummers uit de periode van 17-6-1932 t/m 6-9-1932, 19-12-1933 en 22-12-1933.

Provinciale Drentsche en Asser Courant, diverse nummers uit de periode van 17-6-1932 t/m 24-6-1932.

Jaarverslagen Vereeniging Ambachtsschool Emmen en Omstreken 1932 en 1933.

Stichting Over-en-Weer / Hin-und-Zurück

Excursie Joods Amsterdam

Gedenkstätte Esterwegen en de Stichting Over-en-Weer/Hin-und-Zurück organiseren samen met de Stichting Emmer Sjoel Sjemmesj op 17 mei 2014 een dagexcursie naar Joods Amsterdam.

Vanuit Emmen gaat de bus naar de hoofdstad en wij beginnen met een bezoek aan het Joods Historisch Museum met koffie en Joods gebak. Daarna zal een gids ons rondleiden. Het museum is gevestigd in een aantal oude synagogen midden in de voormalige Joodse buurt van Amsterdam. Het vertelt zowel over het rijke Joodse leven als over de vernietiging daarvan.

Na de lunch in gebouw Plancius bezoeken we het Verzetsmuseum in hetzelfde gebouw. Hier kunt u in uw eigen tempo rondkijken en gebruik maken van de gratis audiotour. Het museum behandelt alle aspecten van oorlog en verzet in Nederland van 1940 tot 1945.

Ter afsluiting bezichtigen we de voormalige Joodse Schouwburg die nu een gedenkplaats is. Vanuit dit gebouw begon in augustus 1942 de deportatie van de Amsterdamse Joden naar Durchgangslager Westerbork.

Aan het eind van de dag wandelen we door de Joodse buurt, waarbij u uitleg krijgt bij de belangrijkste plekken uit de oorlogsgeschiedenis.

Deze reis kunnen wij aanbieden voor € 62,50. Hiervoor mag u dan een compleet verzorgde dag verwachten met reis, entrees, gidsen, ochtendkoffie en een lunch.

Het is aan te bevelen voor de heen en terugreis iets te eten en te drinken mee te nemen, omdat we onderweg geen tussenstops maken.

Programma

- 08.00 Vertrek uit Meppen
- 08.45 Vertrek uit Emmen, parkeerterrein Hampshire Hotel
- 11.15 Aankomst Amsterdam, koffie met Joods gebak in Joods Historisch Museum
- 12.00 Rondleiding in het museum
- 13.30 Lunch
- 14.30 Verzetsmuseum
- 16.00 Joodse Schouwburg
- 16.30 Wandeling door de Joodse buurt
- 18.00 Vertrek
- 20.30 Aankomst Emmen
- 21.15 Aankomst Meppen

Aanmelding

Per e-mail (khoogenboezem@planet.nl) of telefonisch (0591 615052).

Sluitingsdatum aanmelding 19 april 2014.

Minimum aantal deelnemers: 35.

Uw aanmelding wordt definitief na ontvangst van de reissom (€ 62,50) op rekening

NL60 INGB 0003 4218 76 ten name van Stichting Over-en-Weer/Hin-und-Zurück, Emmen.

138 Struikelsteentjes en een boek

Tussen april 2011 en oktober 2013 zijn in de gemeente Emmen 138 kleine steentjes in het straatdek gelegd. In verschillende dorpen, in veel straten en soms op moeilijk te vinden plekken zijn ze te zien. Deze steentjes herinneren aan 138 joodse inwoners in de gemeente Emmen die de gruwelen van de Tweede Wereldoorlog niet overleefden.

De steentjes liggen voor de huizen waar zij woonden voor zij werden weggevoerd naar Durchgangslager Westerbork en naar de vernietigingskampen. In veel gevallen staan die woningen er nog, maar vaak hebben ze voor nieuwe(zaken)panden plaatsgemaakt. Ook staat er in een aantal gevallen geen woning meer. Dan liggen die steentjes zomaar ergens in het voetpad en enkele keer zelfs in een gootje langs het fietspad.

Dankzij het initiatief van de Duitse kunstenaar Gunter Demnig en de inzet van het Comité Stolpersteine Emmen worden de namen van onze vermoorde joodse ingezetenen niet vergeten. Voor hen zijn er geen graven, maar wel deze steentjes. Hun naam, geboortjaar, sterfdatum en plaats waar zij werden vermoord, staan op de steentjes.

Maar wie waren zij, deze 138 inwoners van de gemeente Emmen, die voor het merendeel in de nacht van 2 op 3 oktober 1942 uit hun huizen werden gehaald, vervoerd naar Durchgangslager Westerbork en enkele dagen daarna per trein naar de gaskamers getransporteerd?

Hierop geeft Marcel Bulte antwoord in het boek *Hun namen worden niet vergeten*. Het boek is geschreven in opdracht van het Comité Stolpersteine Emmen. Hierin krijgen de joodse burgers die niet terugkwamen een 'gezicht'. Soms door foto's, maar ook door verhalen die over hen of hun familie bekend zijn. Het betreft veel joodse families die al enkele generaties hun eigen plek in de samenleving van Emmen, Nieuw-Amsterdam/Veenoord, Emmer-Compascuum en Roswinkel hadden, gerespecteerde burgers, die deelnamen aan het sociale leven. Maar ook waren zij nieuwe inwoners, uit Duitsland afkomstig, die zagen wat er daar gebeurde, kwamen de grens over om te proberen hier een nieuw bestaan op te bouwen. Opvallend is het aantal verhuizingen van deze nieuwe joodse ingezetenen, steeds weer naar een ander adres. Als bekend

Deze struikelsteen is voor Israël Jacobs (1915-1942) bij het huisadres Zonneweg 3 in Emmen gelegd. Hij was aanvankelijk klerk op de secretarie van het gemeentehuis te Emmen en ging na gedwongen ontslag eind 1940 als volontair en fabrieksarbeider in de zuivelfabriek aan de Westennesscherstraat werken. Hij hield een dagboek bij. Een deel daarvan is in hoofdstuk 4 van het boek weergegeven.

Winkel- en woonpand Vaart ZZ 36 te Nieuw-Amsterdam (rechts op de foto). Vanaf 1940 woonde hier Levie ten Brink (1924-1942) met zijn ouders en broer Salco. Levie was van beroep kleermaker en meestersnijder.

Levie ten Brink, zijn ouders en oom Meijer waren werkzaam in het manufacturenbedrijf 'Fa. L. ten Brink & Co'. Deze onderneming had regelmatig goedkope aanbiedingen voor marktkooplieden en venters. Zij kochten hiervoor partijen katoenen en wollen manufacturen, confectie- en ondergoederen in.

Voor hen was het pand in eigendom van S. Palm.

(Collectie fam. Gankema)

is bij de autoriteiten dat alle joden moeten worden afgevoerd, wordt daar op ingespeeld door alvast joden uit hun huizen te zetten en hen in te kwartieren bij andere joodse families. Vreselijke weken moeten dat zijn geweest.

De beschrijving van de joodse families wordt voorafgegaan door enkele hoofdstukken over 'hoe het zover kon komen', het eeuwenlang neerzetten van joden in een bepaalde hoek met als climax de hetze tegen de joden tijdens het naziregime. Maar ook de geschiedenis van de joodse bevolking in de gemeente Emmen komt aan bod. Een schrijnend beeld wordt geschetst over onze medeburgers als de joden zijn weggevoerd. Velen aasden op hun woningen en hun goederen.

In het boek zijn tevens fragmenten opgenomen van het dagboek van Israël Jakobs, bijgehouden vanaf zijn ontslag als ambtenaar bij de gemeente Emmen tot zijn vertrek naar een van de werk-kampen. Door de toevoegingen van Bulte bij dit beknopte dagboek, ontstaat een beeld van het dagelijks leven van deze jonge man.

Marcel Bulte heeft dit boek geschreven vanuit een diepe emotionele betrokkenheid. Toch slaagt hij erin om objectief met de feiten om te gaan. De vraag van Marcel Bulte: 'Hoe kon het toch zover komen?' wordt ook nu niet beantwoord. Laten we hopen dat het laatste katern van dit boek, waarin aandacht is voor de steenleggingen en de rol die de schooljeugd daarbij heeft gespeeld, een aanzet is om het nooit weer zover te laten komen.

Het boek *Hun namen worden niet vergeten* zal medio april 2014 verschijnen. Het boek telt 288 bladzijden en is met een harde omslag in meerkleurendruk uitgevoerd.

De prijs in de boekhandel is € 25,00. Tijdens het symposium kan men voorintekenen. De voorintekensprijs is: € 22,50.

Ook kan men voorintekenen bij Readshop Boelens: boelens01@planet.nl. Bij voorintekening moeten de boeken bij Readshop Boelens, Middenhaag 365 te Emmen worden opgehaald.

Van Grote Kerk naar Grote Markt

Busexcursies HV Zuidoost-Drenthe 10 en 17 mei 2014

Dit jaar staat de Hondsrug in al haar facetten centraal tijdens onze jaarlijkse busexcursies.

Vanaf de Grote Kerk in Emmen (denkbeeldig) gaan we langs alle nederzettingen aan de oosten en westzijde van de Hondsrug tot aan het noordelijke puntje op de Grote Markt in Groningen. Tijdens de koffiepauze in het Hunebedcentrum krijgen we de film over het ontstaan van de Hondsrug in de IJstijd te zien. Onze lunch gebruiken we aan de boorden van de Drentsche Aa in Schipborg. Zeker in mei is het hier een al wat leeft en groeit en ons altijd weer boeit gebeuren (Fop I Brouwer). In Glimmen komen we in villa-achtige oorden. Dat is een goede opmaat naar een nadere kennismaking met de ook in Zuidoost-Drenthe actieve ondernemersfamilie Scholten. Tijdens de tour door delen van de stad zien we het erfgoed van deze familie. In het in 1926 opgeleverde Stadsparkpaviljoen is thans het Chinees restaurant "Nia Ho" gevestigd. Hier gaan we thee drinken. Dit park is vooral een geschenk van de Groninger grootindustrieel Jan Evert Scholten. Het ontwerp is van Leonard Springer. In 1936 kreeg hij op een prominente plek in het park zijn eigen monument.

PROGRAMMA - kleine wijzigingen voorbehouden -

- 08.45-09.00 uur: Vertrek Hampshire Hotel, Emmen
09.00-10.00 uur: Busrit Emmen - Weerdinge - Valthe - Odoorn - Exloo - Buinen - Borger - Ees - Borger (40 km)

- 10.00-11.30 uur: Borger, Hunebedcentrum. Koffie met koek en film IJstijd
11.30-12.30 uur: Busrit Borger - Bronneger - Drouwen - Gasselte - Kostvliet - Bonnen - Gieteren - Eext - Annen - Anloo - Schipborg (33 km)
12.30-13.30 uur: Schipborg Restaurant 'De Drentsche Aa', broodmaaltijd
13.30-15.00 uur: Busrit Schipborg - Zuidlaren - Midlaren - Noordlaren - Glimmen - Haren. Met o.a. intermezzo Zuiderbegraafplaats - Grote Markt - Stadspark (27 km)
15.00-16.00 uur: Groningen 'Ni Hao Stadsparkpaviljoen', theepauze
16.00-17.00 uur: Busrit Groningen - Emmen (via A7 - A28 - N34) (60 km)
17.00-17.15 uur: Terugkomst Hampshire Hotel, Emmen (160 km)

De kosten bedragen voor leden en gezinsleden € 35,00 p.p. en voor niet-leden € 40,00 p.p. De kosten zijn m.u.v. persoonlijke uitgaven inclusief. De deelnamekosten kunnen tijdens de excursie worden voldaan. U kunt zich opgeven (graag zo snel mogelijk) bij Henk Jeurink tel. 0591 626728 of henk.jeurink@online.nl. Het wordt zoals u van ons gewend bent weer een fijne excursie.

Lidmaatschap

Het lidmaatschap bedraagt € 18,00 en voor huisgenoten € 5,00 extra. Het lidmaatschap wordt automatisch verlengd, tenzij het lidmaatschap voor 1 december van het lopende verenigingsjaar schriftelijk wordt opgezegd bij de secretaris. Leden ontvangen vier keer per jaar de *Kroniek* en ze hebben gratis toegang bij de door de vereniging belegde bijeenkomsten. In verband met kostenbeheersing verwachten we van de leden dat zij hun contributie voor of in de eerste twee maanden van het nieuwe verenigingsjaar onder vermelding van het contributiejaar overmaken op rekeningnummer 10.44.68.815 van de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe. Bij ruim 400 leden wordt de contributie in de maand februari van het lopende verenigingsjaar per incasso van hun rekening afgeschreven. Bij onze vereniging is een verenigingsjaar gelijk aan het kalenderjaar.

Bankrelatie

Rekeningnummer NL78 RABO 0104 4688 15, Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe, Achter de Smidse 1, 7812 AR Emmen.

Maandag 11 maart 2014

Lezing door de schrijver/historicus Ad van Liempt over het optreden van de Nederlandse politie ten tijde van de Tweede Wereldoorlog n.a.v. zijn boek *Jodenjacht*.

Locatie: Openbare Bibliotheek Emmen, aanvang 19.30 uur – entree € 5,00 p.p.
(Comité Stolpersteine – HV Zuidoost-Drenthe en Openbare Bibliotheek Emmen)

Maandag 14 april 2014

Algemene Ledenvergadering HV Zuidoost-Drenthe in het 'De Weerduis' naast de Veenkerk om 20.00 uur aan het Scholtenskanaal OZ 62, 7889VD in Klazienaveen-Noord. De uitnodiging met agenda treft u in de enveloppe van deze *Kroniek* aan. Jaarverslagen en begroting kunt u vanaf 1 april opvragen bij Henk Jeurink. Na de pauze verhuizen we naar de Veenkerk. Over de geschiedenis van dit bijzondere rijksmonument worden we bijgepraat door Wicher Heuving (o.a. penningmeester en preekvoorzieners van de Veenkerk). De lezing sluit goed aan bij het programma van de busexcursie 'Van de Grote Kerk naar de Grote Markt' op 10 en 17 mei. We rekenen op veel belangstelling.

Voor meer informatie over lezingen en andere activiteiten zie www.historisch-emmen.nl en de lokale huis-aan-huisbladen in de gemeente Emmen.

In verband met het verschijnen van het boek Hun namen worden niet vergeten in april 2014 een tweetal foto's van vermoorde joodse Nederlanders uit de gemeente Emmen.

Linksboven is Abraham Gottfriedt (1892-1944) afgebeeld. Hij werd in de jaren dertig met fiets en koffer op de Roswinkelstraat in Roswinkel gefotografeerd. 'Pak bie de weg' was in Roswinkel de aanduiding voor zijn handel in manufacturen.

Rechtsboven: David Gottfriedt (1936-1942), zoon van Meijer Gottfriedt en Hillegonda Meiboom. Zij woonden in Emmen op het adres Hoofdstraat 89 (nu huisnummer 33).

Foto voorzijde: Jacob van Klaveren vestigde zich in 1925 vanuit Rhenen in Emmen. Eind maart 1933 nam hij de rund- en kalfsslagerij van zijn baas Philip Magnus over. Vanaf 1 oktober 1938 was zijn slagerij op het adres Hoofdstraat 53 (nu huisnummer 129) gevestigd.

Op de foto, vanaf links: Magdalena Beppie (1936-1943), Grietje Klaveren-van der Wijk (1907-1943), Jozeph Maurits (1941-1943), Abraham Jozeph (1939-1943) en Jacob van Klaveren (1906-1943).

Op een deel van de kaart van Drenthe van 1634 van C. Pijnacker staan afgebeeld bij Weerdinge: 'Landweg in Drenthe' van A.M. Gorter (1866-1933); bij Roswinkel: 'De kerk bij Roswinkel' van J. van Ravenswaay (1789-1869); bij Emmen: 'Kerk te Emmen' van J. Reijnders (1823-1889); bij Schoonebeek: 'Boerenerf in Pad- en Vliegghuis bij Oud-Schoonebeek', tekening van H.W. Jansen (1855-1908).

